

ZPRÁVA Z NÁVŠTĚV

vazebních věznic

I. Obecný úvod

a) systematické návštěvy vazebních věznic

1. Ve smyslu ustanovení § 1 odst. 3, 4 písm. a) zákona č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů (dále také jen ZVOP), byly provedeny systematické návštěvy čtyř vazebních věznic. Ochránce tak realizuje svoji úlohu národního preventivního mechanismu ve smyslu Opčního protokolu¹ k Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání.² Cílem systematických návštěv je posílení ochrany na svobodě omezených osob před špatným zacházením.

Typickými zařízeními, ve kterých dochází k omezení osobní svobody, a to na základě rozhodnutí legitimní autority (soudu), jsou věznice. Již v létě roku 2006 veřejný ochránce práv provedl systematické návštěvy v 7 věznicích s ostrahou a zvýšenou ostrahou, určených k výkonu trestu odnětí svobody. Rok poté byly provedeny následné návštěvy třech věznic, během nichž byly zkoumány nejzávažnější pochybení zjištěná během návštěv prvních. Pro komplexnost provádění systematických návštěv vězeňských zařízení byly ve 4. čtvrtletí roku 2009 zvoleny vazební věznice s tím, že se ochránce zaměřil pouze na oddělení výkonu vazby.

2. Právní rámec vazby je, vyjma ústavní roviny, dán zákonem č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů (dále také jen TR), zákonem č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů (dále také jen ZVV), prováděcí vyhláškou Ministerstva spravedlnosti č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů (dále jen ŘVV), a interními předpisy Vězeňské služby České republiky (dále jen VS ČR), jejíž činnost je upravena zejména zákonem č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky, ve znění pozdějších předpisů (dále jen ZVJS). Význam pro formování podmínek výkonu vazby je třeba přičíst i Evropským vězeňským pravidlům – doporučení Výboru ministrů Rady Evropy Rec (2006)² (dále jen EVP) a standardům Evropského Výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání při Radě Evropy – CPT (dále jen standardy CPT).

¹ Sdělení č.78/2006 Sb. m. s. Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Opčního protokolu k Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání

² Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, New York 1984, publikovaná ve Sbírce zákonů pod číslem 143/1988 Sb. jako vyhláška ministra zahraničních věcí

3. Dozor nad správou (nejen vazebního) vězeňství má v rovině právní dvě základní formy. Vnitřní kontrolu vykonává VS ČR sama prostřednictvím Odboru kontroly a prevence Generálního ředitelství VS ČR (dále jen GR VS ČR), a dále v první instanci prostřednictvím odborů prevence a stížností v jednotlivých věznicích (OPaS), a dále Ministerstvo spravedlnosti – Oddělení vězeňství Odboru generální inspekce ministra. Vnější kontrolu vykonává státní zastupitelství prostřednictvím pověřených státních zástupců při krajských a vyšších státních zastupitelstvích (ustanovení § 29 ZVV)³ a veřejný ochránce práv prošetřováním individuálních stížností odsouzených a obviněných.

4. Vybraná vězeňská zařízení v České republice jsou rovněž, a to přibližně ve čtyřletých intervalech (1997, 2002 a 2006) navštěvována Evropským výborem pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání při Radě Evropy (dále jen CPT), který ve svých zprávách předkládá doporučení k nápravě zjištěných nedostatků. Další informace o stavu dodržování práv odsouzených má ochránce k dispozici ze své vlastní činnosti spočívající v šetření individuálních stížností dle ZVOP. Veřejný ochránce práv se kromě dodržování zákonných podmínek výkonu vazby zabývá mimo jiné např. i vhodností nebo účelností postupu Vězeňské služby ČR za předpokladu, že samotný postup je v souladu s právními předpisy. Předmětem zájmu je v některých ohledech i samotná koncepce výkonu vazby.

Průběh návštěv

5. Systematické návštěvy proběhly vždy neohlášeně, ovšem na místě za přítomnosti nebo s vědomím ředitele věznice. Šetření bylo zaměřeno na výkon vazby všech kategorií obviněných (muži, ženy, mladiství, cizinci). Průběh návštěv byl vždy téměř totožný. Před samotnou návštěvou vazební věznice bylo jednáno s dozorovým státním zástupcem, díky němuž se pracovníci Kanceláře seznamovali s věznicí prostřednictvím jeho pravidelných prověrek. Poté byla vykonána dvou až třídní návštěva věznice. Zdrojem informací a následného vyhodnocení byly zejména celková prohlídka vazební části věznice, rozhovory s vedením (ředitel, popř. zástupce ředitele, vedoucí oddělení výkonu vazby), rozhovory s občanskými zaměstnanci věznice (vychovatelé, pedagogové, psychologové, sociální pracovníci, lékaři, zdravotní sestry, kaplani), rozhovory s příslušníky VS ČR (dozorci i strážní), podrobné šetření na odděleních (individuální či skupinové rozhovory s obviněnými bez účasti personálu) a prohlídka materiálního vybavení a veškeré dokumentace (vnitřní předpisy, pokyny, formuláře, rozpisy aktivit atd.). Pracovníkům Kanceláře byla ve všech případech poskytnuta veškerá požadovaná součinnost.

b) vazba jako institut trestního řízení

Vazební důvody

6. Vazba je zajišťovací úkon v trestním řízení, jímž se osoba obviněná z trestného činu zajišťuje pro trestní řízení, a zpravidla navazuje na zadržení nebo zatčení osoby. Vazba představuje v rámci českého právního řádu nejintenzivnější zásah do osobní svobody člověka, proto lze vzít do vazby pouze osobu, vůči které bylo usnesením zahájeno trestní stíhání pro konkrétní trestný čin (ustanovení § 68

³ Ustanovení § 4 odst. 1 písm. b) zákona č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů.

TŘ). Současně vazba musí být adekvátním zajišťovacím opatřením, které respektuje zásadu presumpce nevinny, zdrženlivosti a přiměřenosti zásahů do základních práv a svobod (čl. 4 a čl. 40 odst. 2 LZPS, ustanovení § 2 odst. 2 a 4 TŘ). Zejména potom u mladistvého, kterého je možno vzít do vazby jedině tehdy, nelze-li účelu vazby dosáhnout jinak (zárukou zájmového sdružení občanů, dohledem probačního úředníka i jednotlivé důvěryhodné osoby, umístěním ve výchovném ústavu apod.).⁴ Vazba se vykonává ve vazebních věznicích (dále jen VV) nebo ve zvláštních odděleních věznic (ustanovení § 4 ZVV).

7. Obecné vazební důvody definuje striktně trestní řád, pouze pro případy, kdy
- z jednání obviněného nebo dalších konkrétních skutečností vyplývá důvodná obava, že uprchne nebo se bude skrývat, aby se tak trestnímu stíhání nebo trestu vyhnul, zejména nelze-li jeho totožnost hned zjistit, nemá-li stálé bydliště anebo hrozí-li mu vysoký trest [tzv. útěková vazba, ustanovení § 67 písm. a) TŘ];
 - bude působit na dosud nevyslechnuté svědky nebo spoluobviněné nebo jinak mařit objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání [tzv. koluzní vazba, ustanovení § 67 písm. b) TŘ];
 - nebo bude opakovat trestnou činnost, pro niž je stíhán, dokoná trestný čin, o který se pokusil, nebo vykoná trestný čin, který připravoval nebo kterým hrozil [tzv. předstižná vazba, ustanovení § 67 písm. c) TŘ].

Kromě těchto obecných důvodů konstruuje trestní řád i speciální vazební důvody, které v sobě vždy zahrnují mezinárodní prvek. Jde o

- předběžnou vazbu ve vydávacím řízení, vydávací vazbu a vazbu ve zkráceném vydávacím řízení (ustanovení § 396-398 TŘ);
- předběžnou vazbu, předávací vazbu a vazbu ve zkráceném předávacím řízení na základě evropského zatýkacího rozkazu (ustanovení § 410, 411 a 413 TŘ);
- vazbu v souvislosti s průvozem osoby pro účely předání nebo řízení v cizině (ustanovení § 422 odst. 3, 423 odst. 3 a 424 TŘ).

U těchto typů vazby je primárním důvodem obava z útěku osoby, o jejíž vydání nebo předání jde, svým charakterem tedy jde o vazbu útěkovou. Podobným typem vazby, avšak v návaznosti na trest vyhoštění, je tzv. vyhošťovací vazba (ustanovení § 350c TŘ). Další speciální vazební důvody, bez návaznosti na ustanovení § 67 písm. a) TŘ, obsahuje vazba při dočasném převzetí osoby z ciziny (ustanovení § 440 odst. 2 TŘ) a vazba v souvislosti s rozhodnutím o uznání cizozemského rozhodnutí (ustanovení § 454 TŘ). Naopak vazba osoby vyžádané z ciziny (ustanovení § 387 odst. 2 TŘ) nebo předané z jiného členského státu EU do České republiky (ustanovení § 405 odst. 6 TŘ) se již posuzuje v kontextu vazebních důvodů podle ustanovení § 67 TŘ.

8. Výskyt jednotlivých vazebních důvodů u obviněných navštívených vazebních věznic znázorňují následující tabulky vycházející z aktuálních dat poskytnutých věznicemi:

⁴ Dovětek ustanovení § 67 TŘ, § 46 odst. 1 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Vazební důvody obecně:

věznice (kapacita)	útěková vazba	koluzní vazba	předstižná vazba	kombinace (bez koluzní)	vyhošťovací vazba	předběžná, vydávací, předávací
Hradec Králové (168)	13 %	7 %	35 %	38 %	0 %	2,5 %
Litoměřice (235)	28,5 %	7,5 %	39,5 %	31 %	0 %	0,5 %
Ostrava (308)	60,5 %	22 %	82,5 %	0 %	0 %	2 %
Praha – Ruzyně (307)	16 %	8 %	19 %	29 %	6,5 %	2 %

Pozn.: U VV Ostrava jsou uvedeny pouze jednotlivé vazební důvody (podle ustanovení § 67 TR), bez jejich kombinací.

Jak vidno, nejrozšířeněji soudem ukládaná vazba je vazba předstižná, popř. kombinace vazby předstižné s útěkovou. Oproti tomu není příliš často nařizována vazba koluzní, která pro obviněného znamená další omezení jeho práv (viz dále jednotlivé kapitoly o právech obviněných). Speciální vazba, v níž figuruje mezinárodní prvek (vyhoštění, předání, vydání atd.), je spíše sporadickým jevem (výjimku představuje pouze signifikantní počet vyhošťovací vazby ve VV Praha-Ruzyně).

Vazební důvody u obviněných žen:

věznice (počet obviněných žen)	útěková vazba	koluzní vazba	předstižná vazba	kombinace (bez koluzní)	vyhošťovací vazba	předběžná, vydávací, předávací
Hradec Králové (9)	11 %	0 %	44,5 %	44,5 %	0 %	0 %
Litoměřice (11)	0 %	36,5 %	18 %	36,5 %	0 %	9 %
Ostrava (25)	36 %	16 %	48 %	0 %	0 %	0 %
Praha – Ruzyně (13)	8 %	8 %	38 %	38 %	0 %	8 %

Pozn.: U VV Ostrava jsou uvedeny pouze jednotlivé vazební důvody (podle ustanovení § 67 TR), bez jejich kombinací.

Vazební důvody u mladistvých obviněných:

věznice (počet mladistvých obv.)	útěková vazba	koluzní vazba	předstížná vazba	kombinace (bez koluzní)	vyhošťovací vazba	předběžná, vydávací, předávací
Hradec Králové (1)	0 %	0 %	0 %	100 %	0 %	0 %
Litoměřice (11)	18 %	0 %	36,5 %	45,5 %	0 %	0 %
Ostrava (30)	30 %	10 %	60 %	0 %	0 %	0 %
Praha – Ruzyně (3)	0 %	67 %	33 %	0 %	0 %	0 %

Pozn.: U VV Ostrava jsou uvedeny pouze jednotlivé vazební důvody (podle ustanovení § 67 TŘ), bez jejich kombinací.

Pro mladistvé obviněné platí větší výskyt předstížné vazby, popř. její kombinace s vazbou útěkovou. Ve VV Hradec Králové a VV Praha-Ruzyně se mladiství obvinění v době návštěvy téměř nenacházeli.

Vazební důvody u obviněných cizinců:

věznice (počet obv. cizinců)	útěková vazba	koluzní vazba	předstížná vazba	kombinace (bez koluzní)	vyhošťovací vazba	předběžná, vydávací, předávací
Hradec Králové (18)	28%	17%	22%	11%	0%	22%
Litoměřice (27)	67%	4%	7%	22%	0%	0%
Ostrava (55)	43,5%	13%	40%	0%	0%	3,5%
Praha – Ruzyně (99)	23,5%	10%	3%	38,5%	20%	5%

Pozn.: U VV Ostrava jsou uvedeny pouze jednotlivé vazební důvody (podle ustanovení § 67 TŘ), bez jejich kombinací.

9. U obviněných cizinců výrazně narůstá ukládání útěkové vazby. Takový charakter má i vazba vyhošťovací, kterou cizinci absolvují většinou po výkonu samotného trestu odnětí svobody. Po době strávené v relativně přiměřených podmínkách, v nichž se vykonává trest odnětí svobody, je cizinec umístěn do podmínek vazební věznice, které jsou fakticky restriktivnější, tudíž ze subjektivního hlediska mohou být vnímány jako horší. V takových podmínkách může cizinec strávit i delší dobu, neboť faktická délka trvání vyhošťovací vazby je determinována zajištěním administrativní stránky výkonu vyhoštění (např. obstaráním cestovního dokladu), což může být v praxi problém.

Úsilí všech dotčených orgánů, především však Policie České republiky, by tedy mělo směřovat k co nejrychlejší realizaci trestu vyhoštění.

Současný trend

10. Významným mezníkem v koncepci vazby byla novela trestního řádu v roce 2001 (zák. č. 265/2001 Sb.), jejímž účelem bylo dosáhnout, v souladu s mezinárodními trendy, omezení počtu osob, které jsou brány do vazby, a to především pro méně závažné trestné činy, jakož i výrazně snížit počet osob, které setrvávají ve vazbě po delší dobu.⁵ Novela přinesla především zrychlení postupu všech orgánů činných v trestním řízení ve vazebních věcech a zvýraznila zásadu přiměřenosti. Zásadním způsobem je také omezena možnost vzít do vazby obviněného, který je stíhán pro úmyslný trestný čin, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje dvě léta, nebo pro trestný čin spáchaný z nedbalosti, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje tři léta. Koluzní vazba může po novelizaci trvat nejdéle tři měsíce, pokud se obviněný již nedopustil jednání předpokládaného v ustanovení § 67 písm. b) TŘ. Zásadním způsobem se novelizovalo rozhodování o prodlužování vazby, které bylo nahrazeno pravidelným přezkoumáváním a rozhodováním o trvání vazby, přičemž tato působnost byla v přípravném řízení svěřena státnímu zástupci, což je v souladu s posílením jeho role v přípravném řízení (ten současně může rozhodovat o přijetí opatření nahrazujících vazbu - záruku, slib obviněného, dohled probačního úředníka či peněžitou záruku). V neposlední řadě byly podstatně zkráceny maximální délky trvání vazby, které se důsledně odvozují od závažnosti stíhaných trestných činů, přičemž současně došlo k rozdělení celkové délky vazby na jednu třetinu v přípravném řízení a dvě třetiny v řízení před soudem, což navazuje na smysl a povahu přípravného řízení a přesun těžiště dokazování do stadia řízení před soudem.

Odborná veřejnost⁶ spojuje uvedenou novelizaci s účinkem výrazného snížení počtu obviněných, zkvalitnění vazebního řízení a jeho zrychlení. Výjimečnost vazby jako zajišťovacího prostředku v posledním desetiletí dokreslují následující tabulky:

Vývoj stavu obviněných v letech 1999–2008:

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
muži	6 566	5 604	4 341	3 222	3 244	3 084	2 697	2 277	2 110	2 214
ženy	368	363	242	162	165	185	163	122	144	188
celkem	6 934	5 967	4 583	3 384	3 409	3 269	2 860	2 399	2 254	2 402

Pozn.: údaje převzaty ze Statistické ročenky GŘ VS ČR 2008, str. 56-60, www.vscr.cz

Strategie a budoucí koncepce výkonu vazby

11. Nastolený trend snižování počtu vazebně stíhaných osob alespoň zčásti vyvažuje fakt, že převážná část obviněných vykonává vazbu v podmínkách, které se příliš neliší od materiálních podmínek výkonu vazby z období před zahájením transformace českého vězeňství. Výkon vazby tak mnohdy provází horší podmínky,

⁵ Pavel Šámal, a kolektiv: Trestní řád, komentář, 6. vydání, 2008, str. 463-464.

⁶ Pavel Šámal, a kolektiv: Trestní řád, komentář, 6. vydání, 2008, str. 463, nebo JUDr. Petr Zeman, Ph.D.: Trestněpolitická úloha velké novely trestního řádu – poznatky z výzkumu, seminář Justiční akademie „Trendy kriminality a trestní politika“, Praha 2008.

než samotný výkon trestu odnětí svobody (dále také VTOS).⁷ Nová legislativa týkající se výkonu vazby sice garantuje vazebně stíhaným podstatně větší rozsah práv, a vytváří také předpoklady pro realizaci preventivně výchovných vzdělávacích a sportovních programů, výkon vazby však provází řada problémů. Především jde o nevhodné prostory pro výkon vazby (malé cely se špatnými hygienickými podmínkami) vyplývající z architektonického uspořádání objektů, které jsou poplatné svému stáří a často neumožňují žádnou činnost, jež by byla prováděna mimo celu. Prostory určené pro vycházky obviněných jsou velmi malé, strohé a nepřírodně uspořádané. Realizaci programů zacházení s obviněnými v rozsahu stanoveném zákonem není vězeňská služba dosud schopna plně zajistit.⁸

To vše si VS ČR sebekriticky uvědomuje a klade si za cíl širší využívání vazby s mírnějším režimem, vytvoření přijatelnějších hygienických podmínek a celkové zlepšení ubytovacího standardu pro obviněné, věnovat zvýšenou pozornost budování společných prostor, prostor určených k pohybu a aktivitám mimo cely, prostor venkovním a prostor pro sport a práci tak, aby každý obviněný mohl trávit přiměřenou část dne mimo uzavřený prostor cely, a vytvářet podmínky k širší neformální nabídce preventivně výchovných, vzdělávacích, zájmových a sportovních programů.⁹

12. Ačkoli byly v předchozím bodě představeny velmi žádoucí cíle VS ČR, lze pochybovat o tom, že jich bude možné za současného stavu financování českého vězeňství dosáhnout. VS ČR sama konstatuje, že „...při zachování současného objemu rozpočtových prostředků navýšených o běžnou inflaci nelze očekávat výraznější přibližování stavu českého vězeňství standardu obvyklému v členských státech Evropské unie“¹⁰, neboť „...investiční výstavba stagnuje, ...těžiště čerpání kapitálových výdajů je ve vynuceném budování dalších míst pro výkon trestu a finanční prostředky jsou místo na žádoucí modernizaci využívány alespoň k částečnému řešení rostoucí přeplněnosti věznic, ...vážne reprodukce majetku, ...řada vězeňských staveb je značně zchátralá, rekonstrukce jsou odkládány a zpožďuje se obnova strojů a zařízení, ...formou oprav a údržby se řeší jen nejnaléhavější problémy a havarijní stavy“.¹¹ Budoucí stav českého vazebního vězeňství tak zůstává otázkou, protože „...ochota investovat rozpočtové prostředky do rozvoje vězeňství je stále mizivá, ...důsledkem tohoto stavu je nedostatek finančních prostředků, jimiž by bylo možné pokrýt zejména adekvátní personální obsazení ve věznicích (míněním tím dostatek odborných pracovníků pro přímou práci s vězněnými osobami, umožňující individualizaci v zacházení), a zároveň optimalizaci materiálního zázemí (míněním tím vhodné ubytovací kapacity, resp. moderní věznice)“.¹²

⁷ Zlepšování podmínek obviněných, České vězeňství, 4/2009, str. 15.

⁸ Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015, VS ČR 2005, str. 14-15, www.vscr.cz

⁹ Idem, str. 14-15, www.vscr.cz

¹⁰ Idem, str. 27, www.vscr.cz

¹¹ Idem, str. 27, www.vscr.cz

¹² Valeš F.: Vězeňství a trestní justice, Český helsinský výbor, 2008, www.helcom.cz

II. Obecná zjištění o navštívených věznicích

a) informace o zařízeních

13. Vazba se vykonává ve vazebních věznicích¹³ nebo ve zvláštních odděleních věznic¹⁴ (ustanovení § 4 ZVV). Systematické návštěvy byly provedeny ve čtyřech vazebních věznicích, a to VV Hradec Králové, VV Litoměřice, VV Ostrava a VV Praha-Ruzyně. Vyjma poslední uvedenou se architektonicky jedná o budovy (nebo komplexy budov) v centru měst, které jsou společné, popř. sousedí s budovami soudů. To zčásti limituje jejich rekonstrukce či rozšíření.¹⁵ Výstavby lze datovat do první třetiny 20. století, věznice jsou tedy staré přibližně 80–100 let.

14. Vnitřní členění věznic nelze jednotně popsat, každá věznice má svá stavebně-technická specifika. Všechny věznice ubytovávají odděleně ženy i mladistvé (popř. obviněné blízké věku mladistvých) v souladu s ustanoveními § 7 odst. 1 písm. a) a § 26 odst. 1 ZVV. VV Litoměřice nadto zřídila „bezpečnostní“ oddělení pro obviněné ze zvlášť závažných trestných činů, VV Praha-Ruzyně má obdobu v podobě pěti cel pro „zvýšený dohled“. V přízemí věznic se nachází eskortní oddělení a místnosti pro důkladné osobní prohlídky. Každá věznice má několik cel, které slouží k výkonu kázeňských trestů, popř. rovněž jako cely „krizové“, a dále cely zdravotní (izolační).

System standardního ubytování ve vazebních věznicích je celový. Cely mají různou kapacitu pohybující se od jednoho do osmi obviněných, největší zastoupení mají cely 2-4lůžkové. Věznice nadto zřizují víceúčelové cely, především jako kulturní místnosti, vybavené často pouze nábytkem pro sledování televize či DVD. Mnohdy slouží jedna kulturní místnost více oddílům či oddělením (ve VV Hradec Králové např. místnost s kapacitou cca 10 obviněných slouží až 120 obviněným). Věznice zřizují i další účelové místnosti (posilovny, tělocvičny, místnosti pro rukodělné práce, kaple atd.), vzhledem k přeplněnosti věznic, velkému nedostatku prostoru a nemožnosti rozšiřování vězeňských budov jde však o výjimky, než o pravidlo. Ve věznicích jsou vždy zřízeny místnosti pro rozmluvy s právními zástupci, návštěvní místnosti a vycházkové dvory. K vycházkám někde slouží i střešní prostory (např. VV Ostrava).

15. Vazební věznice nikdy neslouží pouze výkonu vazby, je v nich ve víceméně samostatných odděleních, v některých případech však v odlehlých objektech,¹⁶ vykonáván i trest odnětí svobody. Jde však o kapacitně menší úseky, v nichž jsou ubytováni především odsouzení určené pro práci ve vnitřní režii vazebních věznic. Výjimku v tomto směru představuje VV Praha-Ruzyně. Ačkoli je svou profilací

¹³ Podle ustanovení § 2 nařízení Generálního ředitele VS ČR č. 12/2010 o vazebních věznicích a profilaci věznic Vězeňské služby České republiky jde o Vazební věznici a ústav pro výkon zabezpečovací detence Brno, VV České Budějovice, VV Hradec Králové, VV Liberec, VV Litoměřice, VV Olomouc, VV Ostrava, VV Praha-Pankrác, VV Praha-Ruzyně a VV Teplice.

¹⁴ Podle ustanovení § 3 nařízení Generálního ředitele VS ČR č. 12/2010 o vazebních věznicích a profilaci věznic Vězeňské služby České republiky jde o Věznici Břeclav, Věznici Ostrov, Věznici Plzeň, Věznici Světlá nad Sázavou a Věznici Znojmo.

¹⁵ Např. VV Hradec Králové sousedí s hranicí památkové rezervace historického jádra města.

¹⁶ Součástí VV Praha-Ruzyně je i objekt Domova sv. Karla Boromejského v Řepích, kde jsou ubytovány ženy odsouzené do věznice typu dohled a dozor, součástí VV Hradec Králové je objekt postavený v průmyslové zóně města Hradce Králové – katastru Pouchov, v němž žijí muži odsouzení do věznice s dohledem.

vazební věznicí, obecné snížení počtu vazebně stíhaných má za následek, že více jak polovina kapacity věznice slouží v současné době pro výkon trestu odnětí svobody. Nejvyšší počet odsouzených v navštívených vazebních věznicích představují odsouzení do věznice s dozorem.

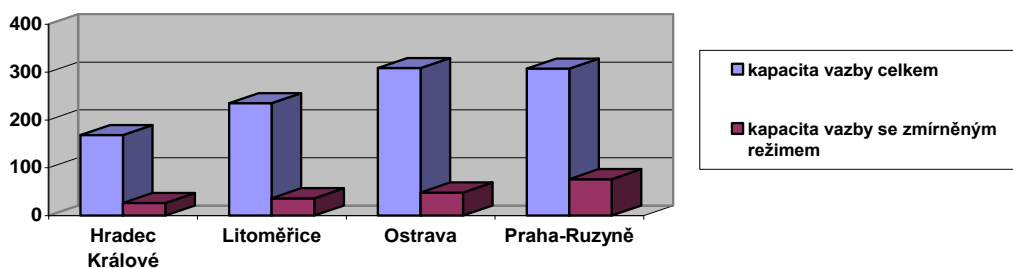
Velikost navštívených vazebních věznic a základní kapacitní údaje podává následující tabulka:

Věznice	Kapacita vazby	Naplněnost vazby	Kapacita VTOS	Naplněnost VTOS
Hradec Králové	168	169	245	293
Litoměřice	235	225	123	141
Ostrava	308	315	281	315
Praha-Ruzyně	307	247	467	403

Kapacity vazebních věznic pro výkon vazby jsou tedy téměř 100% naplněny, pouze ve VV Ostrava šlo o statisticky významnější překročení (102,3 %). Naopak naplněnost vazby ve VV Praha-Ruzyně byla v době návštěvy jen 81,6 %.

Vazba se zmírněným režimem

16. „Obviněného lze umístit do oddělení výkonu vazby se zmírněným režimem, pokud tím nebude ohrožen účel vazby“ (ustanovení § 8 odst. 1 ZVV).¹⁷ Ustanovení § 13 ŘVV dále (nutno podotknout, že ve vztahu k ZVV poněkud nejednotně) uvádí, že do oddělení se zmírněným režimem se umístí obviněný, který svým chováním dává záruku, že volným pohybem ve vymezeném prostoru oddělení a stykem s ostatními obviněnými nebude narušovat účel vazby a vnitřní řád. Všechny navštívené věznice oddělení pro výkon vazby se zmírněným režimem (dále jen OZR) zřídily. Podíl tohoto zvláštního typu výkonu vazby na celkové kapacitě navštívených věznic je různý:

¹⁷ Do těchto oddělení nemůže být umístěn obviněný, který porušuje stanovený pořádek a kázeň nebo nemůže být do tohoto oddělení umístěn z bezpečnostních důvodů. Rovněž se do tohoto oddělení neumístí obviněný, u něhož to nedoporučil lékař vzhledem k jeho zdravotnímu stavu, a obviněný, u kterého toto umístění nedoporučil psycholog (ustanovení § 8 odst. 3 ZVV).

Režim OZR je tedy uplatňován v navštívených věznicích následovně: VV Ostrava jde o 28 %, VV Praha-Ruzyně 24,8 %, u VV Litoměřice 20,4 % a u VV Hradec Králové 15,5 %. Zvyšování podílu OZR ve vazebních věznicích je současným trendem vězeňské služby.

Možnost zřizování OZR může být omezena v návaznosti na stavebně-technické uspořádání dané věznice a je rovněž nutno přihlídnout k zákonné povinnosti umisťovat odděleně různé skupiny obviněných (v návaznosti na vazební důvod, mladistvé od dospělých, kuřáky od nekuřáků atd.).

17. Jak vyplývá z důvodové zprávy k ZVV, zmírněný režim výkonu vazby lze aplikovat u obviněných, jejichž chování dává záruku, že povolený volný pohyb a styk s druhými obviněnými nebude ohrožovat účel vazby. Nemělo by jít pouze o výjimečný stav, čemuž však současná situace vyplývající z uvedeného grafu nasvědčuje. **Ochránce je proto toho názoru, že by se současný standardní výkon vazby mohl vztahovat pouze na obviněné v koluzní vazbě, kde je legitimní důvod jejich izolace. Obviněné ve vazbě útěkové či předstížené není důvod a priori nezařazovat na OZR, splňují-li další zákonné podmínky dané ustanovením § 8 ZVV, resp. ustanovením § 13 ŘVV.** Vzhledem k současným kapacitním možnostem OZR věznic to však není možné. Na druhou stranu např. ve VV Praha-Ruzyně byla kapacita OZR (76 míst) naplněna pouze ze 79 %.

18. OZR byla z hlediska svých adresátů koncipována v navštívených věznicích velmi obecně, tedy pro kohokoli z obviněných, kdo splňoval zákonné předpoklady pro umístění na OZR. Právní předpisy přitom obsahují principy přednosti umístění na OZR pro určité skupiny obviněných. Ustanovení § 73 odst. 2 ŘVV¹⁸ tak předpokládá vytvoření OZR pro mladistvé obviněné. Ovšem přes vyšší výskyt mladistvých obviněných ve VV Ostrava (viz graf č. 3 v bodě 8) nebyl během návštěvy této věznice v režimu OZR ani jeden z nich. Ani ostatní navštívené věznice neměly pro mladistvé zřízeno speciální OZR, nicméně vzhledem k obecně nízkému výskytu mladistvých obviněných ve vazbě je otázkou, zda je taková potřeba vůbec reálná. Na druhou stranu určitý počet mladistvých ve vazbě bude vždy a s tím i potřeba jejich odděleného umístění od ostatních obviněných.¹⁹ Ustanovení § 73 odst. 2 ŘVV sice umožňuje OZR pro mladistvé nezřídít v případě, že to neumožňují podmínky věznice, nicméně jednak s ohledem na účel vazby, a jednak s přihlédnutím ke zranitelnosti této skupiny (která je zohledňována specifickou úpravou platnou pro mladistvé jak v ZVV, tak v ŘVV), je ochránce přesvědčen, že právě mladiství by měli být (pokud splňují zákonné požadavky) do OZR umisťováni.

Pro další skupinu – cizince ve vyhošťovací vazbě – je umístění na OZR, a to již bez přihlédnutí k podmínkám věznice, dáno metodickým listem vrchního ředitele pro penologii č. 27/2009, kterým se stanoví zásady pro zpracování a vydání vnitřního řádu věznice pro obviněné a vydává jednotný vnitřní řád vazební věznice nebo věznice.²⁰ Toto opatření alespoň zčásti vyvažuje skutečnost, že cizinec po výkonu trestu odnětí svobody nastupuje do vyhošťovací vazby, v níž čeká na výkon trestu

¹⁸ „Umožňují-li to podmínky ve věznici, zřizuje se pro mladistvé též oddělení se zmírněným režimem.“

¹⁹ Viz ustanovení § 26 ZVV, resp. ustanovení § 73 ŘVV.

²⁰ „Cizinci ve vazbě z důvodů uvedených v ustanovení § 350c trestního řádu, pokud neporušují stanovený pořádek a kázeň, vykonávají vazbu v oddělení se zmírněným režimem.“

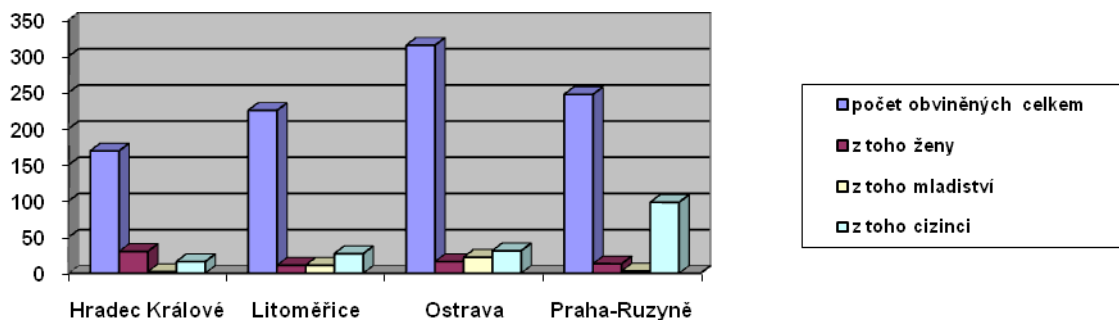
vyhoštění, s většími omezeními, než které měl ve výkonu trestu odnětí svobody.²¹ Speciální OZR pro cizince právě ve vyhošťovací vazbě (s kapacitou 18 míst) je zřízeno ve VV Praha-Ruzyně.

19. Ochránce se plně ztotožňuje s koncepcí rozvoje českého vězeňství ohledně rozšiřování OZR a většího využívání volné vazby. Rovněž si uvědomuje relevantní překážky pro další rozšiřování kapacity OZR (stavebně-technické, finanční, faktické – nutnost oddělovat určité skupiny obviněných), chtěl by však VS ČR povzbudit ve vyvíjení dalšího úsilí a iniciativy na této cestě.

Doporučuje se Generálnímu ředitelství VS ČR v rámci přípravy reformy výkonu vazby zpracovat rovněž časový plán rozšiřování OZR, aby kapacita tohoto typu oddělení představovala do konce roku 2010 alespoň 30 % kapacity vazební věznice. Cílem by měl být stav, aby všichni obvinění držení ve vazbě předstíže a útěkové mohli být umísťováni při splnění zákonných podmínek na OZR. Rovněž se doporučuje věnovat v uvedeném plánu speciální pozornost mladistvým obviněným.

b) informace o obviněných

20. Strukturu obviněných ve vazebních věznicích lze vyjádřit následovně:

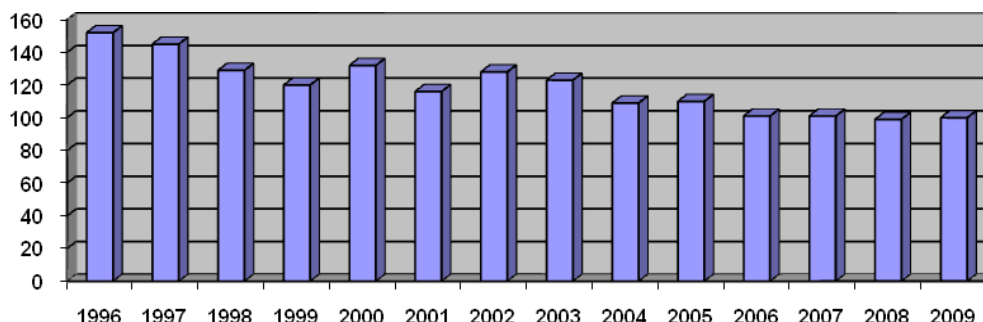

Citelně významnější je počet cizinců ve VV Praha-Ruzyně (ve věznici byl zřízen i speciální referát pro vyhošťování cizinců). Počet vazebně držených cizinců se v průběhu let měnil. Zatímco v roce 1999 to bylo 1656 cizinců, v roce 2001 klesl počet více než o polovinu. V roce 2008 bylo ve vazebních věznicích drženo již jen 505 občanů cizích států. Zřetelně nejvyšší počet cizinců pochází ze Slovenska, následují občané Ukrajiny a Vietnamu (dohromady tvoří více jak polovinu všech cizinců). Relevantnější skupinu tvoří dále občané Bulharska, Makedonie, Moldavska, Polska, Rumunska, Ruska a Srbska. Z mimoevropských zemí mají nejvyšší zastoupení severoafrické země (Nigérie, Alžír, Maroko), ve významnějším počtu se ve vazebních věznicích vyskytují též občané bývalého Sovětského svazu (Uzbekistán, Kazachstán) či Mongolska.²² Obviněné z dalších států představují spíše jen jednotlivci.

²¹ V takových podmínkách někdy vyhošťovaný cizinec pobývá až dva roky. Podle statistických údajů VS ČR je sice nejvíce cizinců (téměř polovina) vyhoštěno do dvou měsíců, zbývající polovina však v různém časovém rozpětí od dvou měsíců do dvou let. Zdroj: Měsíční statistické hlášení 2009, www.vscr.cz

²² Statistická ročenka VS ČR 2008, www.vscr.cz

21. Délka pobytu obviněných ve vazbě se v čase rovněž měnila. Průměrnou délku soudní vazby ve dnech představuje následující graf:²³

c) informace o personálu

22. Výkon vazby zajišťuje Vězeňská služba ČR prostřednictvím především vězeňské stráže²⁴ (další složka VS ČR – justiční stráž – působí mimo objekt vazební věznice) a dále prostřednictvím občanských zaměstnanců.²⁵ Personální zabezpečení vazby, na rozdíl od výkonu trestu odnětí svobody, nezápasí, a díky příznivému dlouhodobému vývoji počtu vazebně držených zřejmě ani nebude zápasit, s celospolečenským problémem neustále se zvyšujícího počtu odsouzených osob v České republice, a tím i nutností zvyšovat počet personálu. Následující tabulka zobrazuje skutečné počty zaměstnanců, kteří jsou určeni pro přímou práci s obviněnými a slouží ve věznici výhradně vazebním oddělením (nikoli oddělením VTOS):

věznice	zákl. rozlišení zaměstnanců	pracovní pozice	počet pracovníků (úvazky)
Hradec Králové (168)	vězeňská stráž	vrchní dozorce	10
		dozorce	16
	občanští zaměstnanci	vychovatel	2
		speciální pedagog	0
		pedagog volného času	0
		psycholog	2
		sociální pracovník	1
		duchovní (kaplan)	0,5
Litoměřice (235)	vězeňská stráž	vrchní dozorce	15
		dozorce	24
	občanští zaměstnanci	vychovatel	2
		speciální pedagog	0
		pedagog volného času	0
		psycholog	0

²³ Přehled o průměrných délkách soudní vazby podle soudů (www.justice.cz), <http://portal.justice.cz/soud/soubor.aspx?id=62458>. Údaje se vztahují pouze k soudní vazbě, není v nich započítáno přípravné řízení.

²⁴ Ustanovení § 3 ZVV a ustanovení § 1 odst. 1 ZVJS.

²⁵ Nařízení generálního ředitele VS ČR č. 21/2010, kterým se stanoví úkoly občanských zaměstnanců a příslušníků Vězeňské služby České republiky při zabezpečování výkonu trestu odnětí svobody, výkonu vazby a výkonu zabezpečovací detence.

		sociální pracovník	0
		duchovní (kaplan)	0
Ostrava (308)	vězeňská stráž	vrchní dozorce	18
		dozorce	29
	občanští zaměstnanci	vychovatel	2
		speciální pedagog	0
		pedagog volného času	0
		psycholog	0
		sociální pracovník	0
		duchovní (kaplan)	0
	Praha-Ruzyně (307)	vězeňská stráž	vrchní dozorce
dozorce			27
občanští zaměstnanci		vychovatel	1
		speciální pedagog	1
		pedagog volného času	2
		psycholog	1
		sociální pracovník	2
		duchovní (kaplan)	0

Pozn. duchovní (kaplan) nepatří de iure mezi občanské zaměstnance ve věznicích (podle NGR VS ČR č. 21/2010), jeho role vůči obviněným a postavení ve věznici je však nezastupitelné a žádoucí (a ve věznicích VTOS časté), proto je v tabulce uveden vedle ostatních občanských zaměstnanců.

23. Z tabulky je patrné, že pro práci s obviněnými jsou téměř výhradně určeni příslušníci vězeňské stráže. Občanští zaměstnanci se ve vazebních částech věznic téměř nevyskytují. V některých případech jsou pro oddělení vazby i VTOS určeni společní vychovatelé, pedagogové, psychologové atd. Ve VV Ostrava mají tak 3 psychologové na starosti přibližně šest stovek vězněných osob (cca 300 obviněných a 300 odsouzených), ještě hůře jsou na tom sociální pracovníci, kteří jsou na celou věznici pouze dva. Ve VV Litoměřice jsou sice dvě místa psychologů, taktéž pro výkon vazby i trestu (čili zhruba pro 350 vězněných osob), nicméně v době návštěvy bylo obsazeno pouze jedno místo.

Vyšší personální obsazení vazby příslušníky a méně občanskými zaměstnanci oproti VTOS je pochopitelné a vyplývá ze samotné koncepce vazby, jejímž účelem není působit výchovně. Obviněný by měl ve výkonu vazby využít svůj čas zejména k přípravě obhajoby, měl by být k dispozici orgánům činným v trestním řízení, advokátovi atd. Ovšem za současného stavu, kdy mezi prováděním jednotlivých úkonů existují delší časové úseky a pobyt ve vazbě u některých obviněných trvá měsíce, je nutno nabídnout jim další smysluplné aktivity. Práce občanských zaměstnanců ve vazbě je tedy naprosto legitimní²⁶ a lze pochybovat o tom, zda v současném personálním složení je VS ČR schopna dostát nemalým požadavkům, které pro občanské pracovníky vyplývají z vnitřních předpisů VS ČR.²⁷

Pracovníci Kanceláře během rozhovorů se sociálními pracovníky, pedagogy či psychology vyslechli nejedno povzdychnutí nad velmi poddimenzovaným

²⁶ Obviněným, stejně tak jako odsouzeným, musí být např. zajištěny výchovné, vzdělávací, zájmové a sportovní programy (srov. ustanovení § 4a ŘVV a ustanovení § 36 vyhlášky č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů), nadto jim musí být zajištěny sociální služby (ustanovení § 57 ŘVV) atd.

²⁷ Nařízení generálního ředitele VS ČR č. 21/2010, kterým se stanoví úkoly občanských zaměstnanců a příslušníků Vězeňské služby České republiky při zabezpečování výkonu trestu odnětí svobody, výkonu vazby a výkonu zabezpečovací detence.

personálním stavem. Naproti tomu oddělení pro výkon trestu odnětí svobody disponuje často několikanásobně vyšším personálním zajištěním ve srovnání s výkonem vazby. A přitom nelze jednoznačně říci, že by byl výkon trestu co do činností, které mají být vězněným podle právních předpisů nabízeny, principiálně na zcela jiné úrovni. Uvedená zjištění dosvědčují, a personální situaci tak dokreslují, i výpovědi obviněných, kteří většinou uváděli, že naprostou většinu dne nemají co dělat.²⁸ Je však nezbytné dodat, že nízké personální obsazení vazebních oddělení není jedinou příčinou, svou roli, v některých věznicích rozhodující, hrají též stavebně-technické možnosti věznic. Slouží-li jedna kulturní místnost s kapacitou 8–10 osob přibližně 120 obviněným, je jasné, že zvýšení počtu občanských zaměstnanců problém nízkého počtu aktivit nevyřeší. Popsané je rovněž důsledkem přeplněnosti věznic (naplněnost vazebních částí věznic se pohybuje mírně nad 100 %, nicméně je třeba vzít do úvahy, že i v těchto věznicích je vykonáván trest odnětí svobody, a právě v těchto odděleních je přeplněnost značně vyšší, přičemž společné prostory, jako jsou kulturní místnost atd., jsou využívány oběma skupinami). Pokud by věznice snížily svoji kapacitu, bylo by možno více místností využívat k aktivitám a na místě by bylo uvažovat rovněž o zvýšení počtu odborného personálu.

Ochránce nemůže z povahy svojí činnosti určit konkrétní potřebné počty občanských zaměstnanců v jednotlivých věznicích, nicméně upozorňuje, že současný personální stav navštívených vazebních věznic s největší pravděpodobností neumožňuje pokrýt odborné činnosti, které by bylo potřeba pro obviněné zajistit, a to především v oblasti smysluplného trávení času nebo sociální práce. Větší problém však dle názoru ochránce představuje nedostatečný prostor pro realizaci aktivit.

24. Střežení, předvádění, eskortování, zajišťování bezpečnosti a realizaci většiny práv obviněných realizuje vězeňská stráž. Příslušníky lze rozčlenit na dozorčí službu, která realizuje vazbu obviněných na jednotlivých odděleních, a na strážní službu (hlídá vnější část věznice, předvádí, eskortuje – někdy je zvlášť vyčleněna eskortní služba). Blíže k obviněnému má dozorčí služba (proto je taky v grafu v bodě 22 uvedena jen tato složka vězeňské stráže), kterou představují vrchní dozorcí a dozorcí. Ti de facto realizují většinu práv obviněných a jsou s obviněnými v nejužším kontaktu, resp. s nimi tráví nejvíce času. Ve funkci vrchního dozorce se kumuluje funkce příslušníka a vychovatele. Vzhledem k tomu, že co věznice, to jiný systém oddělení a počet obviněných (někdy i odsouzených) na jednotlivých odděleních, je velmi obtížné odhadnout poměr personálu a vězněných osob, resp. kolik obviněných připadá v určitý okamžik na jednoho sloužícího dozorce, resp. vrchního dozorce.

²⁸ V jedné VV se obvinění dostanou např. na hodinu stolního tenisu pouze 1x za dva týdny, a to ještě pouze v případě, že mají vlastní sportovní oblečení a pingpongový míček. Věznice má taktéž tělocvičnu, která je k dispozici pouze pro pracující odsouzené. Ve většině navštívených vazebních věznic bylo možné navštěvovat posilovnu, nicméně její dostupnost pro obviněné, kteří projeví zájem, byla velmi malá. V další VV měly ženy díky velmi aktivní psychologce zajištěny alespoň drobné rukodělné práce (je ovšem k zamyšlení, zda by měla uvedenou činnost zajišťovat právě psychologka, viz NGR č. 21/2010; ochránce však oceňuje její práci, neboť zajišťuje alespoň minimální využití času obviněnými ženami). I půjčování knih je omezeno, neboť ačkoli byla knihovna v každé navštívené věznici, možnost seznámit se s obsahem knižního fondu neexistuje; obviněný musí přijmout za vděk knihu, kterou mu knihovník, jeden ze zaměstnaných odsouzených, nabídne (viz bod 44). Rozsah nabídky aktivit se liší dle jednotlivých oddělení i věznic, avšak v obecné rovině lze poukázat na to, že je nedostatečný. V některých případech obvinění podle svých slov o jednotlivých aktivitách ani nevědí, většinou však nabídka nedostačuje poptávce (např. podle vyjádření jednoho obviněného „...se zapisoval do různých kroužků, ale za pět týdnů ve vazbě ještě nikde nebyl.“).

Ochránce již několikrát veřejně kritizoval²⁹ nedostatečné počty pracovníků ve Vězeňské službě ČR a rovněž nedostatečnou kapacitu věznic. Tato situace má totiž za následek nejen nekvalitní naplňování práv obviněných (viz další kapitoly), ale má potenciál ohrozit i bezpečnost. Od té doby nedošlo k žádnému posunu, zda proběhlo jednání o vyjmutí VS ČR z povinných subjektů z usnesení vlády č. 436 z roku 2007 není ochránci známo. Z tohoto důvodu doporučuje ministryni spravedlnosti, aby bezodkladně započala jednání o vyjmutí VS ČR z povinnosti snižovat každoročně početní stavy pracovníků.

III. Ochrana práv obviněných

a) materiální zabezpečení

Vybavení cel

25.

Podle bodu 18 EVP ubytování zajišťované pro vězně, zejména pak veškeré prostory určené pro spaní, musí respektovat lidskou důstojnost a co možná nejvíce potřebu soukromí, a musí odpovídat zdravotnickým a hygienickým požadavkům s patřičným ohledem na klimatické podmínky, zejména s ohledem na plošnou výměru, počet metrů krychlových vzduchu, osvětlení, vytápění a větrání. Podle bodu 21 EVP musí mít každý vězeň k dispozici vlastní lůžko. Podle bodu 19.3 EVP musí mít každý vězeň volný přístup k hygienickým zařízením, které jsou zdravotně nezávadné a respektují právo na soukromí.³⁰

Podle ustanovení § 9 ZVV tvoří základní vybavení cel pro každého obviněného lůžko, skříňka na uložení osobních věcí, stůl a židle v počtu odpovídajícím počtu obviněných a sociální zařízení, oddělené od zbývajících prostorů cely neprůhlednou zástěnou. Do každé cely musí být zavedeno elektrické osvětlení a signalizační (přivolávací) zařízení – podobně viz bod 18.2 písm. c) EVP.

Vybavení cel ve všech navštívených věznicích odpovídá těmto požadavkům až na jednu vazební věznici, kde byly³¹ používány stoličky, jež nejsou opatřeny opěrkou, a tudíž se nejedná o židle. Dále pak bylo v jednom případě zjištěno, že v cele v této vazební věznici byli tři obvinění, avšak k dispozici měli pouze dvě skříňky.

Patrová lůžka obviněných jsou vybavena protiprachovými podložkami. Všechny cely jsou vybaveny umyvadly s tekoucí studenou vodou. Cely byly v průběhu návštěvy dostatečně vytopeny a je možné je větrat. WC v celách byla oddělena od ostatního prostoru přepážkou nebo neprůhlednou zástěnou, v některých případech textilní.

Doporučuje se věznicím, aby zajistily počet skříněk odpovídající počtu obviněných v cele, a aby tam, kde jsou v celách stoličky, je nahradily židlemi.

²⁹ Ochránce se s připomínkami o personální poddimenzovanosti setkává během realizace své působnosti v oblasti vězeňství velmi často. lze konstatovat, že již jde o několikaletou notorietu (např. bod 9 Zprávy z návštěv věznic, www.ochrance.cz). Nedostatečný stav potvrdil i sám generální ředitel VS ČR genmjr. PhDr. Luděk Kula, podle kterého např. jen ve VV Praha-Ruzyně chybí kolem 70 příslušníků (O navýšení tabulkových míst budeme bojovat neustále, České vězeňství, 2/2009, str. 2-3).

³⁰ Také standardy CPT se vyjadřují k úrovni hygienických zařízení, srov. např. bod 49 II. zprávy o aktivitách CPT z roku 1991.

³¹ Ředitel věznice ochránce informoval, že židle byly již objednány v rámci vlastní výroby VS ČR.

26. V době návštěv, s výjimkou VV Ruzyně, byly vazební části věznic kapacitně naplněny. Proto nedochází k tomu, že by byl některý obviněný umísťován do cely samostatně. Nicméně ochránce upozorňuje, že pokud by se tak dělo, jednalo by se v podstatě o režim zacházení blížící se samovazbě, s čímž se ochránce nemůže ztotožnit.

Doporučuje se věznicím, aby v cele, byť je určena pro dva a více obviněných, byl jeden obviněný umístěn pouze tehdy, pokud o to požádá, a aby se postupovalo stejně jako v případě, kdy by se jednalo o umístění do samostatné cely v souladu s ustanovením § 6 odst. 2 a 4 ZVV s tím, že o takové žádosti rozhodne ředitel nebo jeho zástupce.

Hygiena osvětlování

27. Ve třech navštívených věznicích jsou na oknech cel umístěny clony, tzv. piškoty, tvořené přístřeškem z mléčného/průhledného polykarbonátu v kovovém rámu, předsazeném před okno tak, že horní okraj přilehá těsně ke stěně nad vrchní částí okna a spodní okraj je asi 30–40 cm od zdi. Boky jsou rovněž vyplněny plexisklem. Používání clon má několik důvodů, kromě bezpečnostních také brání průniku hluku z jednotlivých cel (pokřikování vězňů) a navazování nedovolených styků mezi obviněnými („koňování“) nebo vnějším světem.

V některých věznicích byly cely velmi šeré a clona byla jedním z faktorů, který snižoval intenzitu denního světla – světlo sice propouští, není však zcela průhledná a vlivem povětrnostních a klimatických podmínek bývá dále znečišťována tak, že bylo třeba i přes den zapínat osvětlení umělé. Stínící clona také brání proudění vzduchu při větrání. Ochránce považuje za nepřijatelné, aby v podmínkách, které mají sloužit především k přípravě obhajoby, což s sebou přináší studování spisů, právních předpisů, vedení korespondence s advokátem atd., byli obvinění odkázáni pouze na umělé nebo smíšené osvětlení.

Podle bodu 18.2 EVP je jednou z podmínek pro všechny prostory, v nichž mají vězni žít, pracovat nebo se shromažďovat, mít dostatečně velká okna, aby vězni mohli za normálních okolností při denním světle číst nebo pracovat. Okna musí být konstruována tak, aby umožnila přístup čerstvého vzduchu s výjimkou případů, kdy existuje dostatečně efektivní klimatizační zařízení. CPT ve své XI. zprávě o činnosti pod bodem 30 věnovaným přístupu denního světla a čerstvého vzduchu do cel sice uznává, že je z bezpečnostních důvodů, zejména proto, aby se zabránilo koluzi nebo zločinným aktivitám, možné přijmout u některých (!) vězňů specifická určitá opatření, na druhou stranu uvádí, že vždy je třeba zkoumat případ od případu osoby jednotlivých vězňů, vůči kterým mají být zpřísněná bezpečnostní opatření aplikována a ani v takových případech by neměli být zbaveni přirozeného světla a čerstvého vzduchu.

Věznicím se doporučuje clony využívat výjimečně, resp. individuálně odůvodněně, jak požadují i standardy CPT. Doporučuje se věznicím přehodnotit nutnost použití stávajících nainstalovaných clon, a to právě s ohledem na nedostatek denního světla a požadavky EVP a informovat ochránce o výsledku do konce července 2010.

28. Za současného stavebně-technického stavu je možno říci, že v některých celách prakticky není k dispozici denní světlo, nebo alespoň jeho rozumné množství tak, aby nebylo nutné využívat po celý den umělé osvětlení. Nedostatek denního světla je jedním z psychohygienických stresorů, které negativně působí na chování a psychiku vězně. Někteří obvinění přitom mohou v těchto prostorách pobývat měsíce.

Intenzitu osvětlení ve vězeňských zařízeních dříve upravovaly vnitřní předpisy Vězeňské služby ČR, které však byly zrušeny bez náhrady. Požadovanou intenzitu denního světla či umělého osvětlení tak v současné době nalezneme jen v technických normách (které se však nedotýkají přímo zařízení pro výkon vazby či trestu). S ohledem na roztržitost právní úpravy a v souvislosti se stížnostmi na intenzitu osvětlení, větrání cel apod., se ochránce již obrátil na generálního ředitele VS ČR s žádostí, aby byly stanoveny ve spolupráci s hlavním hygienikem ČR a stavebním úřadem při Ministerstvu spravedlnosti ve vnitřních předpisech závazné normy pro osvětlení, a příp. i mikroklimatické podmínky ve vězeňských zařízeních. Ostatně tento požadavek vyplývá i z článku 18.1 ve spojení s čl. 18.3 EVP, kde je stanoveno, že ubytování pro vězně musí odpovídat zdravotnickým a hygienickým požadavkům s patřičným ohledem na klimatické podmínky, zejména vzhledem k plošné výměře, počtu metrů krychlových vzduchu, osvětlení, vytápění a větrání. Konkrétní minimální požadavky musí být stanoveny v národní legislativě.

Generálnímu ředitelství Vězeňské služby ČR a Ministerstvu spravedlnosti, jako stavebnímu úřadu pro služební účely VS ČR, se doporučuje ve spolupráci s Ministerstvem zdravotnictví zpracovat závazné normy pro osvětlení (denní, noční, umělé, popř. smíšené) ve vězeňských zařízeních, které by zohledňovaly i problém stínících clon a prosvícení místnosti denním světlem. Ochránce žádá Generální ředitelství VS ČR o vyjádření, jaké kroky byly podniknuty, a to do konce května 2010.³²

29. Technické řešení osvětlení cel umožňuje využívat dvojí režim, denní a noční. V noci se světlo vypíná, pouze při kontrolách cel se rozsvěcuje noční osvětlení. Výjimečně se ochránce setkal s tím, že obvinění namítali, že je v noci rozsvěcováno denní osvětlení. Ochránce však upozorňuje, že i intenzita nočního osvětlení je v některých případech dle jeho názoru příliš vysoká (20 luxů).³³ Maximální limit nočního osvětlení stejně jako ostatní limity není stanoven (viz bod 28).

Doporučuje se věznicím, aby při nočních kontrolách bylo používáno pouze noční světlo.

Vycházkové dvory

30. Za nejzávažnější problém technického vybavení ve vazebních věznicích považuje ochránce vycházkové koridory na vězeňských dvorech.

³² Lhůta je stanovena v souladu s žádostí ochránce z března 2010 v rámci šetření individuálních stížností (sp. zn.: 4/2008/NZ/PM). Tato žádost ochránce se kromě norem pro osvětlení týkala i stanovení mikroklimatických podmínek ve vězeňských zařízeních.

³³ Např. ve zdravotnických zařízeních (ČSN EN 12464-1, Světlo a osvětlení – Osvětlení pracovních prostorů; tab. 5.7 – zdravotnická zařízení, bod 7.3.5) je počítáno pro noční osvětlení s 5 lx, ochránce se domnívá, že by se této hodnotě mělo blížit i osvětlení v celách, resp. s ohledem na jejich odlišnou povahu a režim (je rozsvěcováno pouze při kontrolách) je mírně překračovat.

Podle bodu 27.1 EVP pokud to počasí dovoluje, musí mít všichni vězni možnost vykonat nejméně jednu hodinovou procházku denně nebo cvičit na volném prostranství. Vězeňská správa musí tyto činnosti umožnit zajištěním vhodných prostor, zařízení a náradí.

Poté, co byly ze strany ochránce podrobeny kritice vycházkové dvory věznic navštívených v rámci systematických návštěv v roce 2006,³⁴ byl vydán metodický list ředitele odboru výkonu vazby a trestu o zásadách zřizování prostorů pro provádění vycházek obviněných a odsouzených č. 31/2007, podle kterého věznice zabezpečí vhodné a přiměřené prostory pro provádění vycházek obviněných a odsouzených.³⁵ Vycházkový prostor musí být dostatečně velký, aby obviněným a odsouzeným umožňoval fyzické vyžití, a může být opatřen stavebně-technickým zabezpečením přiměřeným typu věznice. Vycházkový prostor musí být vybaven lavičkami o výšce sedáku nejméně 350 mm v přiměřeném počtu. Část vycházkového prostoru je zabezpečena proti nepříznivému počasí přístřeškem. Dle možnosti je vycházkový prostor zatravněn a vybaven tak, aby umožňoval provádění nenáročných sportovních aktivit.

Je možno konstatovat, že naprostá většina vycházkových dvorů vazebních věznic tyto parametry nesplňovala. Jako příklad lze uvést prostor ve VV Ruzyně, jehož délka je cca 12 m a šířka v rozmezí 1 m až nanejvýš 5 m. Nebo ve VV Litoměřice, kde vycházkové prostory nejsou ani částečně zastřešené, ani nejsou opatřeny lavičkami pro odpočinek nebo vybaveny pro realizaci sportovních aktivit.³⁶ Podobná situace je ve VV Ostrava, kde poměrně často dochází k dobrovolnému odmítání vycházek obviněnými. Nabízí se otázka, jakou přidanou hodnotu takové vycházkové prostory obviněným (kteří jsou naváděni do jednotlivých koridorů po celách) oproti pobytu v cele vůbec může přinést.

Některé navštívené věznice ochránce informovaly, že se do budoucna budou snažit jednak vycházkové koridory kultivovat (vhodná výmalba, opatření jednoduchým cvičebním náradím), a jednak tam, kde nebyly zastřešeny, opatřit je ochranou proti nepříznivému počasí. Jedna z věznic ochránce taktéž informovala, že připravuje investiční záměr na zlepšení podmínek vycházek, a to vybouráním části vycházkových koridorů, což ochránce vítá.

Věznice se potýkají s nedostatečnými prostory pro venkovní aktivity, přičemž právě možnost pobytu mimo cely je alespoň částečným zhojením nevyhovujícího materiálního zabezpečení a nedostatku aktivit uvnitř věznice. Je nutno současně zajistit odpovídající technické a materiální zázemí pro důstojný a bezpečný pobyt vězňů venku. Přes veškerá úskalí z toho plynoucí je ochránce nucen doporučit provést stavební, resp. stavebně-technické úpravy vycházkových dvorů, tak aby se pobyt na čerstvém vzduchu neomezoval na pouhé korzování ve stísněných vybetonovaných kójkách. Doporučuje se věznicím, kde jsou vycházkové prostory řešeny výše popsaným nevhodným způsobem, aby bezodkladně zahájily kroky vedoucí k jejich přestavbě, kultivaci.

³⁴ Bod č. 40 Závěrečné zprávy z návštěv věznic z roku 2006

³⁵ Srovnej bod 62 zprávy CPT (CPT/Inf(2007)32), přístupné na www.cpt.coe.int a vyjádření vlády České republiky, str. 20, přístupno tamtéž.

³⁶ V prostorách VV Litoměřice kvůli minimálnímu prostoru není možné, aby vycházkové prostory byly vybaveny např. pingpongovým stolem, přičemž potíže by za stávající stavu zřejmě přineslo i umístění laviček.

Rovněž se ve věznicích, kde dosud zastřešení není provedeno, doporučuje provést alespoň částečné zastřešení vycházkových prostorů tak, aby obvinění nebyli dešti přímo vystaveni, a zároveň aby byl umožněn vizuální kontakt obviněného s okolím, a to do konce roku 2010.

Návštěvní místnosti, místnosti určené pro rozhovor s advokátem

31. Všechny navštívené věznice mají k dispozici odpovídající návštěvní místnosti. Ve VV Ostrava jsou celkem 3 návštěvní místnosti, z nichž jedna s herním koutem je určena pro rodiče s malými dětmi, další je členěna na návštěvní boxy vybavené přepážkou i bez ní, a dále prostorná návštěvní místnost se stolkou a židličkami, vše je velmi vkusně vybavené, včetně např. televizoru pro trávení času dětí, nebo nápojového automatu. **Takový přístup považuje ochránce za příklad dobré praxe.**

Ve VV jsou zřízeny rovněž místnosti pro rozmluvu s advokátem. Během návštěv nebylo zjištěno, že by bylo během rozhovorů narušováno soukromí a od obviněných nezazněly k realizaci jejich práva na kontakt s advokátem žádné připomínky či stížnosti (možnost prvního kontaktu s advokátem u nemajetného obviněného viz bod 59).

b) ochrana práv obviněných

Seznámení s právy a povinnostmi

32.

Podle bodů 15.2 a 30.1 a 2 EVP při příjmu, a kdykoli je to nutné i později, musí být všichni vězni informováni písemně i ústně v jazyce, kterému rozumějí, o předpisech upravujících vězeňskou kázeň a o svých právech a povinnostech ve věznicích. Vězňům musí být dovoleno mít v držení písemnou verzi poskytnutých informací. Podle ustanovení § 5 odst. 2 ZVV při přijetí do výkonu vazby musí být obviněný prokazatelně seznámen se svými právy a povinnostmi podle tohoto zákona, ŘVV a s vnitřním řádem věznice. ŘVV v ustanovení § 8 odst. 1 stanoví, že při přijetí do věznice se obviněný poučí o všech právech a povinnostech, které má během výkonu vazby. O poučení se vyhotoví záznam, který obviněný podepíše.

Při přijetí do výkonu vazby jsou obvinění prokazatelným způsobem seznamováni se svými právy a povinnostmi, které vyplývají jak ze zákona o výkonu vazby, tak z vnitřního řádu vazební věznice. Prohlášení o seznámení s právy a povinnostmi stvrzují obvinění svým podpisem, přičemž existuje dostatečný počet cizojazyčných verzí poučení, např. anglická, bulharská, francouzská, chorvatská, mongolská, makedonská, německá, polská, rumunská, ruská, srbská, španělská, ukrajinská a vietnamská.

33. Vnitřní řád vazebních věznic je pro obviněné sepsán v českém jazyce. Šetřením bylo zjištěno, že cizincům, zejména zpočátku výkonu vazby, podrobnější informace o životě ve vazbě citelně chyběly. Je zřejmé, že pořízení překladu vnitřního řádu do mnoha cizích jazyků je finančně velmi nákladné, přesto se jeví jako nutné poskytnout obviněným cizincům zásadní informace o jejich právech, povinnostech, ale např. i informace obsažené v některých přílohách vnitřního řádu (časový rozvrh dne, minimální sortiment zboží v kantýně, epidemiologický rizikové potraviny, poučení pro odesílatele balíčku, podmínky pro užívání radiopřijímačů,

televizních přijímačů a dalších věcí, ordinační hodiny praktického a odborného lékaře, nabídka preventivně výchovných, vzdělávacích, zájmových a sportovních programů, rozvrh koupání), a to způsobem, kterému porozumí (ať již překlady těchto informací nebo např. piktogramy).

Ochránce by považoval za dobrou praxi, kdyby byly cizincům zpřístupněny, alespoň v několika jazycích některým výše navrženým způsobem uvedené informace.

Podávání stížností

34.

Požadavky na stížnostní proceduru jsou upraveny v bodě 70 EVP, podle kterého vězni, individuálně nebo jako skupina, musí mít dostatek příležitostí pro předkládání žádostí nebo stížností řediteli věznice nebo jinému kompetentnímu orgánu. Pokud je žádost zamítnuta nebo stížnost nepřijata, budou důvody vězni sděleny a vězeň musí mít právo se odvolat k nezávislému orgánu. Vězni nebudou z důvodu předložení žádosti nebo podání stížnosti potrestáni. Kompetentní orgán se musí zabývat písemnými stížnostmi příbuzných vězně, pokud má důvod se domnívat, že došlo k porušení jeho práv.

Právo podat stížnost nebo umožnění rozmluvy s ředitelem nebo zástupcem ředitele věznice je upraveno ustanovením § 34 ŘVTOS a ustanovením § 60 a § 62 ŘVV.

Podle zjištění pracovníků Kanceláře mohou obvinění k uplatnění svých práv podávat stížnosti a další podání jak v rámci věznice, tj. jednotlivým příslušníkům, OPaS, tak dalším příslušným státním orgánům (GR VS ČR, dozorový státní zástupce, policie...). Případně mohou požádat o rozhovor s ředitelem věznice. Jednotlivá oddělení jsou vybavena schránkami na stížnosti, stěžovat si lze dle sdělení obviněných ve většině zařízení i přímo při ranní prověrce stavů vrchnímu dozorcovi nebo vychovateli. Evidence stížností je vedena řádně, nebylo odhaleno žádné konkrétní pochybení zaměstnanců věznice. Obvinění se mohou rovněž obracet na různé mezinárodní instituce a nevládní organizace dle mezinárodních dohod a smluv o ochraně lidských práv a svobod. Dle sdělení samotných obviněných není s uplatňováním tohoto práva, podobně jako s možností stěžovat si dozorovému státnímu zástupci nebo jiným institucím, žádný problém.

35. Přestože stížnostní mechanismus je po formálně-organizační stránce funkční, v praxi často obvinění sdělovali, že nemá cenu si stěžovat, což koresponduje s naprosto zanedbatelným procentem kladně vyřízených stížností (v některých případech i méně než 3 %).³⁷ Většina oslovených obviněných věděla o možnosti žádat rozhovor s ředitelem věznice; hovory se podle nich uskutečňují. Podle jejich sdělení se zpravidla dostaví 1. zástupce ředitele věznice, případně i ředitel. Drobný nedostatek byl zaznamenán v tom, že značná část obviněných ve více z navštívených věznic si nebyla vědoma toho, že stížnosti ze schránek vybírají zvlášť k tomu určené zaměstnanci, nikoliv tedy personál příslušného oddělení, což by je mohlo v případě, že stížnost směřuje právě proti podmínkám daného oddělení, od jejího podání odradit. Ochránce byl informován věznicemi, že uvedená informace je obsažena ve vnitřním řádu věznice a také že danou informaci obvinění nepotřebují

³⁷Celkem bylo za rok 2009 ve všech čtyřech navštívených VV podáno 83 stížností, avšak pouze naprosto výjimečně byla některá z nich shledána za důvodnou.

znát. Ochránce takovou informaci na schránce naopak považuje za důležitou z hlediska (ne)důvěry vězňů.

Doporučuje se, aby věznice na schránky doplnily informaci o tom, že jsou stížnosti vybírány pracovníkem OPaS, a to bezodkladně.

c) sociální a kulturní podmínky

Výstroj obviněných

36.

Neodsouzeným vězňům musí být, podle bodu 97.1 a 2 EVP, dovoleno nosit jejich vlastní oděv, pokud je vhodný pro vězeňské podmínky, a neodsouzení vězni, kteří nemají vlastní vhodný oděv, musí být vybaveni ošacením, které nesmí být stejné jako stejnokroje, které nosí odsouzení vězni. Pro všechny kategorie vězňů podle bodu 20 EVP platí, že těm, kteří nemají dostatečné vlastní ošacení, musí být poskytnuto oblečení odpovídající klimatickým podmínkám, ale tento oděv v nich nesmí vyvolávat pocit ponížení nebo degradace.

Obvinění mají možnost používat ve výkonu vazby vlastní oděv, prádlo a obuv za předpokladu, že mají zajištěnu jejich výměnu na vlastní náklady (§ 12 ZVV). Výměna vlastního osobního prádla musí být zabezpečena nejméně jednou týdně, vlastního oděvu a obuvi dle potřeby, přičemž výměnu je možno uskutečňovat zasláním poštou, při návštěvách nebo individuální donáškou do věznice (§ 29 ŘVV). Nejsou-li tyto podmínky splněny, používají obvinění vězeňský oděv, prádlo a obuv.

Ochránce se setkal s tím, že není umožněno kombinovat vlastní osobní prádlo a erární oblečení či naopak erární spodní prádlo a vlastní oblečení. Ochránce nevidí pro takovou praxi žádný důvod, pakliže je splněna podmínka hygienické a estetické nezávadnosti a zajištěna výměna vlastního oděvu na vlastní náklady. Ze systematiky ustanovení § 29 ŘVV se nabízí možnost kombinace vlastního osobního prádla a erárního oděvu; odst. 2 § 29 ŘVV totiž stanoví speciální pravidlo pro výměnu vlastního osobního prádla, a nabízí se tedy možnost výkladu, který by nošení vlastního osobního prádla umožňoval, přestože oděv (mikina, kalhoty, kabát) by byl poskytnut věznicí. Tento názor lze podpořit i textem ustanovení § 18 odst. 3 vyhlášky č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu, podle kterého všichni odsouzení ve výkonu trestu mohou nosit vlastní spodní prádlo a ponožky.

Doporučuje se, aby věznice umožňovaly kombinaci vlastního spodního prádla, osobního prádla s erárním oděvem.

37.

Dle ustanovení § 15d odst. 2 NGR VS č. 7/2003 o výstrojní činnosti a působnosti výstrojní služby ve Vězeňské službě České republiky mohou vězněné osoby v povoleném množství nosit při realizaci aktivit sportovních nebo zájmových vlastní oděv a obuv, přičemž nošení jakékoliv kombinace vězeňského a vlastního (sportovního oděvu a obuvi) se vězněným osobám nepovoluje.

Toto ustanovení nemá dle názoru ochránce oporu v zákoně. Ze ZVV ani ŘVV nelze dovodit, že by obviněný používající ve výkonu vazby vězeňský oděv nemohl pro sportovní aktivity používat vlastní prádlo, oděv a obuv, a případně je kombinovat.

Doporučuje se Generálnímu ředitelství VS ČR zrušit toto ustanovení a nebránit kombinování vězeňského a vlastního oblečení, oděvu či obuvi při realizaci sportovních nebo zájmových aktivit, a to bezodkladně.

38. Dle ustanovení § 74 odst. 2 ŘVV může správa věznice mladistvému, pokud nemá vlastní, zapůjčit přiměřený sportovní oděv nebo obuv. V žádné z navštívených věznic nebylo zjištěno, že by věznice vhodný a přiměřený sportovní oděv nebo obuv zapůjčovaly.

Doporučuje se, aby věznice zapůjčovaly mladistvým přiměřený sportovní oděv nebo obuv, pokud nemají vlastní.

Strava

39.

Ke stravování vězňů se vyjadřují EVP v bodě 22. Vězňům musí být poskytována strava s přihlédnutím k jejich věku, zdravotnímu a tělesnému stavu, náboženskému přesvědčení, kulturním zvyklostem a charakteru vykonávané práce.

Věznice poskytují obviněným pravidelnou stravu za podmínek a v hodnotách, které jsou stanoveny vnitřními předpisy VS ČR a odpovídají požadavkům na udržení zdraví a přihlížejí k jejich zdravotnímu stavu a věku (§ 11 ZVV). Podle bodu 22.4 EVP se denně musí podávat tři jídla s rozumně stanoveným časovým intervalem.

Strava je podávána třikrát denně; je připravováno několik diet a muslimská strava. Výdej snídaně má dle vnitřních řádů probíhat od 6:00 hodin (Hradec Králové) či 6:15 (Praha), výdej večeře pak od 16:30 (Praha) nebo 17:00 (Hradec Králové). Fakticky však je večeře v jedné vazební věznici (Praha) vydávána již v 16:00 hod., což je s ohledem na čas večeře stanovené na 22:00 hod. velmi brzy a rozdíl mezi výdejem večeře a snídaně činí 12 hodin, což dle názoru ochránce není „rozumně stanovený časový interval“. Nutnost dodržet přiměřený časový interval se pochopitelně nemusí vztahovat na případy, kdy je podávána studená večeře.

Hygiena

40.

Podle bodu 19.4 EVP musí být zajištěno vhodné zařízení, aby se každý vězeň mohl vykoupat nebo osprchovat při teplotě odpovídající klimatickým podmínkám, a to pokud možno denně, nejméně však dvakrát týdně (v případě potřeby i častěji) v zájmu všeobecné hygieny. Podle bodu 19.6 EVP musí dát vězeňská správa vězňům k dispozici potřebné prostředky pro hygienu, včetně toaletních potřeb.

Tato povinnost pro VS ČR plyne z ustanovení § 35 ŘVV: Věznice je povinna vytvořit náležité podmínky pro dodržování osobní hygieny obviněných tak, aby bylo zajištěno denní umývání, pravidelné holení a vykonávání běžných hygienických úkonů s tím, že obviněnému, který nemá peněžní prostředky, poskytne správa věznice základní hygienické potřeby v nutném množství a sortimentu. Podle ustanovení § 15g NGR č. 7/2003 je těmto obviněným poskytnuto mýdlo, zubní pasta, kartáček na zuby, hřeben na vlasy, holicí strojek se skrytými břity, holicí štětka, mýdlo na holení, toaletní papír a ženám hygienické vložky.

V navštívených věznicích bylo zajištěno dvakrát týdně koupání v teplé vodě, což odpovídá jak požadavkům ustanovení § 36 odst. 1 a § 4 ŘVV, tak i EVP. Mimořádné sprchování je umožněno např. po sportovních aktivitách.

Panuje nejednotná praxe ohledně doby vzniku nároku na doplnění jednotlivých hygienických prostředků věznicí, přičemž zmíněné NGR tuto skutečnost neupravuje. Další toaletní papír je dle výpovědí obviněných ve VV Praha poskytnut až po měsíci, dle jiné výpovědi po třech měsících. Ve VV Litoměřice není další toaletní papír poskytován obviněným individuálně, ale hromadně na celu, takže na celu s pěti obviněnými byly na 1 měsíc přiděleny tři role toaletního papíru. V jiných VV je praxe taková, že na požádání jsou scházející prostředky výše uvedeným obviněným poskytnuty. Zároveň je potřeba vzít v úvahu fakt, že nároky na hygienu, a tedy i na množství hygienických prostředků, jsou u žen v obecné rovině vyšší než u mužů, což dle názoru ochránce musí být v praxi zohledněno.³⁸ Ochránce vítá praxi z VV Ruzyně, kdy je každý měsíc vydán obviněnému toaletní papír a mýdlo, a na základě jeho žádosti jsou pak kdykoliv vydány další potřeby, přičemž žádosti jsou evidovány tak, aby bylo možné odhalit případné zneužívání systému. Praxe výdeje mýdla a toaletního papíru jednou měsíčně byla zaznamenána ve více věznicích.

Doporučuje se Generálnímu ředitelství VS ČR bezodkladně doplnit NGR č. 7/2003 v tom smyslu, že toaletní papír a toaletní mýdlo se vydávají minimálně jednou měsíčně s tím, že další hygienické potřeby se vydávají na základě žádosti.

Vycházky

41.

Dle ustanovení § 18 odst. 2 ZVV má obviněný právo účastnit se denně vycházky ve vymezeném prostoru věznice v trvání nejméně jedné hodiny, přičemž doba jejího trvání může být u mladistvých až dvě hodiny. Vycházka může být z důležitého důvodu omezena nebo zrušena.

Nebylo zjištěno, že by bylo využíváno ustanovení § 74 odst. 2 ŘVV, dle kterého lze umožnit vycházku mladistvých ve věznici i mimo vymezený vycházkový prostor. Doba navádění se do doby vycházky nezapočítává, což je správné. Ochránce se setkal s tvrzením, že z důvodu nevhodného chování jednoho obviněného (pokřikování) je vycházka ukončena plošně všem obviněným ve výseči vycházkového bloku.

Doporučuje se věznicím, aby nepřipustily zkracování doby vycházek a ukončování všem obviněným kvůli nevhodnému chování jednoho z nich.

Aktivity

42.

Bod 27 EVP upravuje cvičení a rekreační činnosti vězňů s tím, že pokud to počasí dovoluje, musí mít všichni vězni možnost vykonat nejméně jednu hodinovou procházku denně nebo cvičit na volném prostranství. Pro případ špatného počasí je třeba zajistit náhradní možnost pro cvičení. Řádně organizované činnosti pro rozvoj fyzické zdatnosti a zajištění dostatečných možností pro cvičení a rekreační činnosti musí podle EVP tvořit nedílnou součást vězeňského režimu a vězeňská správa musí

³⁸ Tento požadavek vychází z bodu 19.2. Evropských vězeňských pravidel (dále také „EVP“).

tyto činnosti umožnit zajištěním vhodných prostor, zařízení a náradí. Musí být zajištěny možnosti pro rekreační činnosti, ke kterým patří sport, hry, kulturní vyžití, koníčky a jiné volnočasové aktivity, a pokud je to možné, bude vězňům dovoleno, aby je sami organizovali.

Za kruciální považuje dostatečný rozsah aktivit („satisfactory programme of activities“), a to i pro osoby ve vazbě, rovněž CPT, když uvádí, že vězeň by měl strávit „rozumnou“ část dne mimo celu (outside the cell), za což považuje alespoň 8 hodin a alespoň jednu hodinu denně mít možnost venkovního cvičení.³⁹

Dle ustanovení § 4a ZVV je věznice povinna v průběhu výkonu vazby podle možností obviněnému nabídnout účast na preventivně výchovných, vzdělávacích, zájmových a sportovních programech.

Rozsah nabídky se liší dle jednotlivých oddělení i věznic, avšak v obecné rovině lze poukázat na to, že je nedostatečný. S tím souvisí i nedostatečný přístup do tělocvičny a příliš vysoký počet obviněných na jednu kulturní místnost. Jak již ochránce uvedl výše, nedostatek volnočasových aktivit není pouze důsledkem nedostatku personálu, ale někdy především nedostatečné kapacity prostor pro zřízení kulturních či jiných místností. Ke zřizování mohou věznice přistoupit (a z jejich vyjádření lze vyčíst, že by tak i učinily), pokud dojde ke snížení kapacity ve věznicích tak, aby z ubytovacích prostor mohly být vytvořeny prostory pro aktivity. V tomto ohledu nemůže ochránce učinit více, než pouze apelovat na řešení kapacitní situace v českém vězeňství obecně, jak již několikrát učinil.

43. V souvislosti s potřebou naplnit smysluplně čas, který obvinění ve výkonu vazby tráví, je vhodné upozornit na to, že pouze 4 obvinění byli (v době konání návštěv) v rámci pracovních možností věznic pracovní zařazeni. Ochránce si je vědom toho, že možnosti nabízet práci jsou ze strany věznic značně limitované a doporučuje, aby věznice v případě, kdy nemohou v rámci svých možností nabídnout obviněným pracovní zařazení, zajistily dostatečně pestrou nabídku volnočasových aktivit.

V souvislosti s absencí pracovních možností pro obviněné se věznicím doporučuje nabízet obviněným co nejvíce volnočasových aktivit.

44. Ve všech navštívených věznicích je knihovna. V některých věznicích možnost seznámit se s obsahem knižního fondu však neexistuje, obviněný musí přijmout za vděk knihu, kterou mu knihovník (jeden ze zaměstnaných odsouzených) nabídne. Tato praxe je v rozporu s ustanovením § 52 odst. 1 ŘVV, dle něhož má věznice obviněnému umožnit výběr. Pokud tedy nemůže obviněný fyzicky navštívit knihovnu, musí být vypracován seznam knižního fondu a poskytnut obviněným, aby si mohli knihy vybírat.

Doporučuje se věznicím, aby vytvářely seznam knižního fondu, ze kterého by si obvinění mohli knihu vybrat.

³⁹ Srov. body 47 a 48 II. zprávy o aktivitách CPT z roku 1991. Podle této zprávy by režim trávení času mimo celu pro odsouzené měl být ještě příznivější, než je výše uvedeno.

Kantýny

45.

Podle bodu 31.5 EVP musí mít vězni (při splnění požadavků na hygienu, pořádek a bezpečnost) možnost nakoupit či jinak získat zboží, včetně potravin a nápojů, pro svou osobní potřebu za ceny, které nebudou výrazně vyšší, než jsou ceny na svobodě.

Podle ustanovení § 16 ZVV má obviněný právo na nákup potravin a věcí osobní potřeby nejméně jednou týdně v zaručeném sortimentu, který stanoví vnitřní řád věznice. Ve všech navštívených věznicích existují kantýny, v nichž obvinění nakupují. Dle ustanovení § 31 odst. 2 ŘVTOS nesmějí ceny zboží v prodejně věznice přesahovat ceny obvyklé v obci, v jejímž územním obvodu se věznice nachází.

Ceny zboží ve vězeňských kantýnách jsou přiměřené, i když i zde jsou jisté signály o snahách příležitostně je nadsazovat nad ceny v místě obvyklé. Ceníky by měly uvádět cenu veškerého nabízeného zboží, tedy i elektrospotřebičů a náhradních zdrojů, přičemž v některých věznicích tomu tak nebylo.

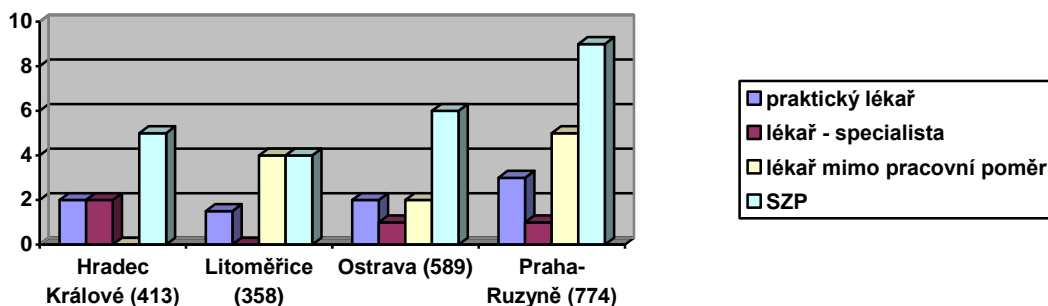
S ohledem na skutečnost, že rozdíl mezi cenami ve vězeňských kantýnách a cenami obvyklými je obsahem i individuálních stížností obviněných nebo jejich blízkých, požádal ochránce v této věci Ministerstvo financí o provedení dozoru.

d) zdravotní péče

46.

Podle ustanovení § 18 ZVV má každý obviněný právo na zdravotní péči v rozsahu a za podmínek stanovených v ustanovení § 9 odst. 2 zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, s přihlédnutím k omezením vyplývajícím z účelu vazby. Příslušné ustanovení zákona o péči o zdraví lidu odnímá obviněným možnost svobodné volby lékaře, klinického psychologa a zdravotnického zařízení, další práva jsou obviněným zachována. V rámci vnitřních předpisů VS ČR je poskytování zdravotní péče upraveno nařízením ministra spravedlnosti a nařízením generálního ředitele VS ČR.

V jednotlivých věznicích jsou zřízena zdravotní střediska, ve kterých působí lékaři a zdravotničtí pracovníci, kteří jsou kmenovými pracovníky věznice; kmenovým zaměstnancem věznice na plný úvazek je zpravidla praktický lékař a zubař. Přehled zdravotnického personálu v navštívených VV podává následující graf:

Pozn.: za názvem věznice je pro snazší srovnatelnost uvedena celá kapacita věznice, neboť zdravotní středisko zajišťuje zdravotní péči jak vazebně stíhaným, tak i odsouzeným. Počty jednotlivých pracovníků jsou uvedeny jako tabulkové, nikoli skutečné.

Poptávka po zdravotní péči je značná. Vzhledem k tomu, že vazební věznice fungují i jako věznice nástupní pro výkon trestu odnětí svobody, musí lékaři rovněž zajistit vykonání preventivní vstupní lékařské prohlídky nejen pro obviněné (ustanovení § 18 odst. 4 ZVV), ale právě i pro odsouzené (ustanovení § 28 odst. 2 písm. c/ zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů), a to vše současně při poskytování běžné zdravotní péče.⁴⁰

Zdravotníci ve věznicích

47. Ze specialistů jsou pracovníky věznic často stomatolog, externě do věznic pravidelně dochází neurolog, psychiatr, gynekolog, dermatovenerolog nebo internista. Tam, kde není navázána taková odborná spolupráce, roste potřeba eskort do externích civilních zdravotnických zařízení. Výhodu oproti ostatním věznicím má VV Ostrava, jež v noci, o víkendech a ve dnech státních svátků provozuje pohotovostní zdravotní službu, je tedy v ohledu poskytování akutní zdravotní péče soběstačná, resp. obviněný může být bez potíží ošetřen okamžitě v jakoukoli hodinu. Do některých věznic dochází i nelékařští zdravotničtí pracovníci (např. rentgenoložky, zubní instrumentářky, zdravotnice aplikující Metadon apod.).

Ve všech věznicích pociťovalo vedení jako problém obsazení místa lékaře, v době návštěv nebyla plně obsazena místa lékařů ve VV Litoměřice a VV Ostrava. Ve VV Litoměřice se jedná o dlouhodobý problém, neboť je obsazeno pouze jedno z tabulkových lékařských míst: pro ilustraci situace možno uvést, že druhé nabízené místo v období 10 měsíců před návštěvou odmítlo 13 přímo oslovených lékařů. Podle informací ochránce je nedostatek praktických lékařů problémem i v jiných nenavštívených věznicích. Chybějící lékařská péče praktických lékařů je tak smluvně (dráž) zajišťována externisty. Gradaci problému lze očekávat, až dnes sloužící, věkem starší lékaři odejdou do důchodu.

48. Každý obviněný je podle ustanovení § 18 ZVV povinen se ve věznici podrobit preventivní vstupní, periodické a výstupní (popřípadě i mimořádné) lékařské prohlídce v rozsahu určeném lékařem, včetně nezbytných diagnostických a laboratorních vyšetření a očkování, a preventivním opatřením stanoveným orgány ochrany veřejného zdraví. Jestliže zdravotní stav obviněného vyžaduje zdravotní péči, kterou není možno zajistit ve věznici, poskytne se mu ve zdravotnickém zařízení mimo věznici. Ostrahu obviněného v takovém případě zajišťuje nejbližší věznice. Nedostatek lékařů prakticky znamená, že věznice v tuto chvíli prakticky nemohou zajistit, aby se obviněný při nástupu do věznice podrobil preventivní vstupní lékařské prohlídce ještě v den nástupu (např. o víkendu), ale je třeba vyčkat přítomnosti lékaře ve věznici. Od vstupní lékařské prohlídky se přitom odvíjí i režimová opatření, např. zařazení obviněného, ale především slouží i ke včasnému zachycení infekčních onemocnění (TBC, hepatitida, pohlavní nemoci atd.). Tuto skutečnost kritizoval i CPT pod bodem 90 zprávy z návštěvy z dubna 2002 ve věznici Plzeň.⁴¹

Doporučuje se věznicím zajistit, aby osoby přijímané do vazby byly preventivně prohlédnuty lékařem ještě v den přijetí.

⁴⁰ Na vstupní prohlídku uvězněné osoby by mělo být dle vyjádření lékařů počítáno cca 40 minut, což je, v praxi vazebních věznic s frekvencí i 30 nástupů denně a za současného personálního obsazení, nerealizovatelné.

⁴¹ Srov.: CPT/Inf (2004) 4, bod 90.

Ohled na stud a soukromí

49.

Podle článku 10 odst. 1 Úmluvy o biomedicině⁴² má *každý* právo na ochranu soukromí ve vztahu k informacím o svém zdraví. Zdravotničtí pracovníci pak mají podle ustanovení § 55 odst. 2 písm. d) zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, povinnost zachovávat mlčenlivost o skutečnostech, o kterých se dověděli při výkonu svého povolání, s výjimkou případů, kdy skutečnost sdělují se souhlasem ošetřované osoby. Podle ustanovení § 15 odst. 3 Nařízení ministra spravedlnosti č. 4/2008 o poskytování zdravotní péče osobám ve výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody, případně podle ustanovení § 130 odst. 2 písm. h) NGŘ č. 11/2006 o vězeňské a justiční strážci, může být příslušník VS ČR zajišťující bezpečnost zdravotnického personálu přítomen v ordinaci po dobu poskytování zdravotní péče na žádost ošetřujícího lékaře, popřípadě zdravotní sestry; přitom nesmí být porušeny zásady ochrany citlivých osobních údajů.

Ve třech z navštívených věznic byla zjištěna běžná přítomnost příslušníků VS ČR během lékařského vyšetření, která byla zúčastněnými osobami fakticky považována za samozřejmou. Důvodem přítomnosti příslušníků v ordinaci je obava o bezpečnost zdravotnických pracovníků. Praxe je v rozporu jak s obecně závaznými právními předpisy, tak s vnitřními předpisy VS ČR. Plošnou přítomnost příslušníků VS ČR bez vyhodnocení rizika nebezpečnosti konkrétního vězně kritizuje ve svých zprávách i CPT.⁴³

V příslušných předpisech o výkonu vazby není v současnosti zakotveno pravidlo odpovídající tomu v ustanovení § 23 odst. 2 vyhlášky ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, podle kterého lékařské prohlídky odsouzených musí být prováděny mimo doslech, a pokud lékař nerozhodne jinak, i mimo dohled zaměstnanců vězeňské služby. To však nic nemění na tom, že zjištěná praxe je na základě obecně závazných předpisů protiprávní. Novelizace ŘVV obdobným pravidlem by v praxi mohla přispět k tomu, že dojde k ochraně zájmů a práv obou stran, jak obviněných, tak zdravotnických pracovníků. Praxi pravidelné přítomnosti příslušníků VS ČR ochránce kritizoval ve své souhrnné zprávě z návštěv věznic již v roce 2006 (viz bod 52 Zprávy z návštěv věznic) a doporučil např. dveře ordinací opatřit proskleným průzorem, přičemž v tomto smyslu mu byla ze strany VS ČR přislíbena náprava.

Doporučuje se věznicím, aby zajistily předpoklady pro respektování ochrany citlivých údajů obviněných (tedy opatřily dveře průzory) a lékaře informovaly, že příslušník VS ČR smí být na dohled (na jeho žádost), nikoliv však na doslech. S ohledem na skutečnost, že opatření dveří průzory, resp. řešení popsáného problému, bylo ochránci přislíbeno již v roce 2006, považuje za oprávněné požadovat nápravu do konce roku 2010.

Regulační poplatky

50. Podle konstantní judikatury Evropského soudu pro lidská práva má stát zvláštní pozitivní povinnost chránit zdraví osob zbavených svobody, což znamená

⁴² Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 96/2001 Sb. m. s, o přijetí Úmluvy na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny: Úmluva o biomedicině; na tuto otázku ochránce upozorňoval již pod bodem 52 Zprávy z návštěv věznic přístupné na www.ochrance.cz.

⁴³ Naposledy např. v bodě 51 zprávy z návštěvy CPT v České republice v roce 2008, CPT/Inf (2009) 8.

i poskytnutí přiměřené zdravotní péče.⁴⁴ Na zdravotní péči zaznívalo od obviněných mnoho dílčích stížností, nově zvláště v souvislosti s regulačními poplatky hrazenými podle ustanovení § 16a zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů (dále jen ZVZP).

Podle tohoto ustanovení je každý pojištěnec, s výjimkou pojištěnců v zákoně uvedených, povinen v souvislosti s poskytováním hrazené péče hradit zdravotnickému zařízení, které poskytlo v zákoně uvedenou zdravotní péči, regulační poplatek ve výši 30,- Kč. Zákonnou výjimku z hrazení regulačních poplatků mají mimo jiné podle ustanovení § 16 odst. 2 písm. a) zákona pojištěnci umístění v dětských domovech nebo ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy, podle ustanovení § 16 odst. 2 písm. b) se poplatek neplatí při ochranném léčení nařízeném soudem nebo při umístění pojištěnce z důvodů stanovených zvláštním zákonem, bez jeho souhlasu do ústavní péče, vysloví-li s přípustností převzetí a dalšího držení pojištěnce v ústavní péči souhlas soud nebo při výkonu zabezpečovací detence a podle ustanovení § 16 odst. 2 písm. d) se poplatek neplatí jde-li o pojištěnce, který se prokáže rozhodnutím, oznámením nebo potvrzením vydaným orgánem pomoci v hmotné nouzi o dávce, která je mu poskytována podle zvláštního právního předpisu, ne starším 30 dnů.

Ochránce se seznámil s vypořádáním připomínek uplatněných v rámci mezirezortního připomínkového řízení k novele ZVZP a zjistil, že Ministerstvo spravedlnosti žádalo o zakotvení výjimky z placení regulačních poplatků v ustanovení § 16 odst. 2 ZVZP pro osoby ve výkonu vazby a trestu odnětí svobody.⁴⁵ Tato připomínka byla odmítnuta, neboť rozšíření počtu skupin pojištěnců vyňatých z povinnosti platit regulační poplatky bylo proti záměru Ministerstva zdravotnictví.

Ochránce nehodlá na tomto místě polemizovat nad vhodností či nevhodností povinnosti platit regulační poplatky i u osob ve výkonu vazby či trestu. Jedná se o rozhodnutí politické, v současné době stále otevřené. Na základě provedených návštěv a rovněž na základě poznatků z prošetřování individuálních stížností však ochránce považuje za vhodné předestřít některé momenty, které v souvislosti s regulačními poplatky vyvstávají.

Z pohledu obviněných ve vazbě, čili osob podezřelých ze spáchání trestného činu, nicméně neusvědčených a neodsouzených, tak při placení regulačních poplatků nastává paradoxní situace. Pominou-li se osoby s úsporami, ať již vlastními z výdělku nebo darů od příbuzných, tak obvinění bez příjmu nemohou využít možnosti osvobození od placení regulačních poplatků podle ustanovení § 16 odst. 2

⁴⁴ Srov. *Hurtado v. Švýcarsko* ze dne 8. června 1993, §79; *Keenan v. Spojené království*, rozhodnutí č. 27229/95 ze dne 3. dubna 2001, § 111. Přiměřená podle Evropského soudu neznamená, že péče poskytovaná ve vězeňských nemocnicích má být vždy na stejné úrovni jako na nejlepších zdravotnických pracovištích mimo věznic, stát musí nicméně zajistit, že zdraví a tělesná a duševní pohoda („well-being“) držené osoby je adekvátně zajištěno, mimo jiné poskytnutím potřebné lékařské péče. Srov. *Khudobin v. Rusko*, rozhodnutí č. 59696/00 ze dne 26. října 2006, § 93.

⁴⁵ Konkrétně žádalo do návrhu zákona doplnit nová písmena d) a e) v tomto znění:

„d) jedná-li se o obviněného nebo odsouzeného, který nebyl nezaviněně zařazen do práce a neměl v období kalendářního měsíce jiný příjem nebo jinou hotovost (s odkazem na ustanovení § 35 odst. 2 písm. a) zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody),

e) jedná-li se o obviněného nebo odsouzeného, kterému je zdravotní péče poskytována Vězeňskou službou ČR“.
Obviněné a odsouzené žádaly v připomínkovém řízení zbavit povinnosti hradit poplatky rovněž zmocněnec vlády pro lidská práva Ing. Jan Litomiský.

písm. d) jako osoby v hmotné nouzi, neboť podle zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, nejsou obvinění za osoby v hmotné nouzi považováni.⁴⁶ Obviněný také ve vazbě fakticky nemůže pracovat (zatímco na svobodě by si mohl vlastní prací na úhradu poplatku vydělat), neboť na práci ve vnitřním provozu věznice jsou z praktických důvodů přednostně přijímáni odsouzení a jiná práce není.

V lepší situaci než obvinění se nacházejí odsouzení, neboť těmto, pokud nejsou zařazeni do práce, neodmítli bez závažného důvodu práci a neměli v období jednoho kalendářního měsíce jiný příjem nebo jinou hotovost ve výši alespoň 100,- Kč, je poskytováno sociální kapesné. Délka pobytu obviněného ve vazbě, zakončená buď propuštěním na svobodu, nebo převedením do výkonu trestu, kde je situace již řešitelná a i v případě výkonu trestu paradoxně lepší, závisí zcela na konání orgánů státu – tj. orgánů činných v trestním řízení. Zároveň jsou od placení regulačních poplatků osvobozeni nezletilí (případně zletilí do 19 let věku) s uloženou ochrannou výchovou, což je ochranné opatření ukládané usvědčeným mladistvým podle zákona č. 231/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, zatímco nezletilí ve vazbě od placení regulačních poplatků osvobozeni nejsou.

Je tak možno konstatovat, že nejen po stránce právní, která je rozhodující, ale i faktické, která pouze akceleruje nedostatky prvního, některým obviněným regulační poplatek může bránit v přístupu k péči, která není přímo život zachraňující, ale mohla by *zachovat* nebo *zlepšit* zdravotní stav obviněného.

Lékařská péče poskytovaná cizincům

51. Zvláštní pozornosti by si zasloužilo poskytování zdravotní péče cizím státním příslušníkům, neboť stávající právní úprava k poskytování péče obviněným cizincům mlčí. U cizinců ve výkonu trestu odnětí svobody je v ustanovení § 79 zákona o výkonu trestu odnětí svobody již stanoveno, že zdravotní péči poskytovanou odsouzenému, který není pojištěncem podle ZVZP, hradí VS ČR. V průběhu redigování této zprávy ochránce zjistil, že Ministerstvo spravedlnosti uplatnilo připomínku k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky, a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 325/1999 Sb., o azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, podle které by do ustanovení § 176 zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky, ve znění pozdějších předpisů, bylo doplněno, že: „Zdravotní péče cizince ve výkonu zabezpečovací detence, vazby nebo ve výkonu trestu odnětí svobody se poskytuje v rozsahu uvedeném v ustanovení § 176 odst. 1⁴⁷ a v ustanovení § 134 odst. 2. Náklady poskytnuté zdravotní péči podle věty první, které nejsou hrazeny podle jiných právních předpisů nebo mezinárodních smluv,

⁴⁶ § 3 odst. 1 písm. f) zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi

⁴⁷ § 176, Zdravotní péče po dobu zajištění cizince:

(1) Cizinci se po dobu zajištění na území poskytne zdravotní péče

a) neodkladná, při stavech, které

1. bezprostředně ohrožují život,

2. mohou vést prohlubováním chorobných změn k náhlému úmrtí,

3. způsobí bez rychlého poskytnutí zdravotní péče trvalé chorobné změny,

4. působí náhlé utrpení a bolest,

5. způsobují změny chování a jednání postiženého, ohrožují jeho samého nebo jeho okolí, nebo

6. se týkají těhotenství a porodu, s výjimkou umělého přerušování těhotenství na žádost cizince,

b) v souvislosti s nařízenou karanténou nebo jiným opatřením v souvislosti s ochranou veřejného zdraví.

(2) Náklady na zdravotní péči poskytnutou podle odstavce 1 nebo podle ustanovení § 134 odst. 2 hradí stát, a to i tehdy, pokud bylo zajištění přerušeno.

hradí stát. Zdravotní péče poskytnutá cizinci na jeho žádost nad rámec vymezený ve větě první, hradí cizinec z vlastních prostředků.“

Tento návrh na řešení situace ochránce podporuje.

Způsobilost k výkonu kázeňských trestů

52.

Podle ustanovení § 63 odst. 3 ŘVV musí být před nástupem kázeňského trestu umístění do samovazby obviněný prohlédnut lékařem, který posoudí, zda je zdravotně způsobilý k výkonu tohoto kázeňského trestu, a dále musí být prohlédnut lékařem nejméně jednou týdně v průběhu výkonu tohoto kázeňského trestu.

Podle bodu 42.3 EVP by měli být obvinění v samovazbě denně navštěvováni lékařem, nebo alespoň zdravotnickým pracovníkem.

V některých případech však bylo zjištěno, že lékař fakticky osobu před umístěním do samovazby přímo nevidí a souhlas lékaře je činěn pouze na základě zdravotní dokumentace obviněného.

Doporučuje se věznicím, aby dodržovaly ŘVV a zavedly bezodkladně takovou praxi, kdy lékař skutečně fyzicky prohlédne každou osobu před umístěním do výkonu kázeňského trestu samovazby.

e) komunikace s vnějším světem

Návštěvy

53. Právo obviněných na přijímání návštěv upravuje ustanovení § 14 ZVV a § 44 - § 47 ŘVV. V jednom případě bylo zjištěno, že vazební věznice nerespektuje ustanovení § 14 odst. 5 ZVV, dle něhož v odůvodněných případech může ředitel věznice rozhodnout, že se z bezpečnostních důvodů návštěva uskuteční v místnosti, kde je návštěvník od obviněného oddělen přepážkou. VV u obviněných v koluzní vazbě přistupovala k realizaci bezkontaktních návštěv plošně, aniž by bylo dříve zjištěno nevhodné chování během návštěvy, tj. že žádný prokazatelný důvod k tomuto opatření nebyl dán. V současné době VV již zajistila nápravu.

Doporučuje se věznicím, aby přistupovaly k realizaci bezkontaktních návštěv teprve poté, co bude o jejich důvodnosti rozhodnuto na základě předchozího nevhodného chování obviněného.

54. Příkladem dobré praxe při realizaci návštěv obviněných mohou být věznice v Hradci Králové a Ostravě, kde v případě, kdy návštěva nemohla proběhnout z důvodu překážky na straně návštěvy, avšak bez jejího zavinění (počasí, dopravní komplikace apod.), a věznice byla o této skutečnosti vyrozuměna, je umožněno vykonat návštěvu v náhradním termínu.

Korespondence

55. Obvinění přijímají a na své náklady odesílají korespondenci bez omezení. Podle ustanovení § 13 odst. 2 ZVV platí, že v případě koluzní vazby má provádět ve lhůtě 14 dnů od přijetí kontrolu korespondence orgán, který vede řízení. Dle sdělení VS ČR je problém v tom, že ne vždy dotčené orgány činné v trestním řízení lhůtu dodržují.

Doporučuje se věznicím, aby sledovaly dodržení zákonné lhůty pro kontrolu obsahu korespondence a v případě nerespektování této lhůty se vždy

bezodkladně obrátily na nadřízený orgán orgánu pověřeného prováděním kontroly korespondence.

Telefonáty

56.

Dle ustanovení § 13a odst. 1 ZVV se obviněnému, který není v koluzní vazbě, v odůvodněných případech umožní použití telefonu ke kontaktu s osobou blízkou.

Praxe ve věznicích není jednotná a důvodnost telefonování je posuzována různě, někdy velmi restriktivně, kdy jsou důvodem umožňujícím telefonát pouze závažné problémy v rodině, např. nemoc. Vzhledem k tomu, že je žádoucí, aby přerušení kontaktu a vazeb na osoby blízké bylo nejen z důvodů psychické pohody obviněných, ale i z důvodů budoucího návratu do civilního života minimalizováno, a aby naopak byly tyto kontakty a vazby posilovány, jeví se jako vhodné, aby byl telefonní kontakt umožněn v co možná největší míře. V této souvislosti je možno poukázat na dobrou praxi ve Vazební věznici Praha-Ruzyně, kde k odůvodnění použití telefonu stačí podání žádosti právě s tím, že obviněný chce být v kontaktu se svými blízkými. Viz také body 57–60 Zprávy z návštěv věznic z roku 2006. Zde není bez zajímavosti, že rovněž CPT ve své zprávě z návštěvy českých věznic z roku 2002 poukazuje na to, že v mnoha evropských zemích mají vězni garantován pravidelný přístup k telefonu, bez povolovacího režimu. V případě nebezpečí koluze je možné telefonní hovor monitorovat.⁴⁸

Doporučuje se věznicím, aby „odůvodněnost“ spatřovaly taktéž v běžném kontaktu s osobami blízkými (pochopitelně za zachování dalších bezpečnostních opatření).

57.

Ustanovení § 13a odst. 2 ZVV stanoví, že ze závažného důvodu lze obviněnému, který není v koluzní vazbě, povolit použití telefonu ke kontaktu s jinou osobou, než je osoba blízká.

Vnitřní řády pro obviněné ve všech navštívených vazebních věznicích stanoví jako závažný důvod k povolení takového telefonátu žádost o telefonní hovor s obhájcem a též s advokátem za účelem poskytnutí právní služby ve věcech občanskoprávních. Tím je tedy oproti zákonu omezen okruh osob jiných než blízkých. Ochránce je toho názoru, že ze závažných důvodů by měl být hovor umožněn i s dalšími osobami. V této souvislosti také odkazuje na body 57–60 Zprávy z návštěv věznic z roku 2006. **Doporučuje se věznicím, aby okruh osob jiných než osob blízkých neomezovaly pouze na obhájce a advokáta; každá žádost o telefonování s jinou osobou než blízkou musí být individuálně zvážena a vyhodnocena.**

58. Zásadní problém představuje realizace práva na užívání telefonu u obviněných, kteří nemluví česky. Některé věznice obviněnému, který nemluví česky, telefonní hovor nepovolí. Obdobnou praxi ochránce kritizoval v rámci šetření individuální stížnosti odsouzeného, kdy konstatoval, že telefonický rozhovor odsouzeného (obviněného) s jeho rodinou je konkrétní realizací práva na rodinný

⁴⁸ Srov. CPT/Inf (2004) 4, bod 96

a soukromý život ve smyslu čl. 8 Evropské úmluvy.⁴⁹ Toto právo na rodinný a soukromý život lze omezit mimo jiné jen tehdy, pokud je omezení v souladu s právem. Ochránce je toho názoru, že přerušení telefonického hovoru obviněného, pokud je veden v jiném jazyce než českém, není v souladu s právem, neboť sama skutečnost, že odsouzený mluví v romském (či v jakémkoliv cizím) jazyce nezakládá imanentní podezření, že je připravován trestný čin (ustanovení § 43a odst. 3 ŘVV). Navíc přerušování hovorů odsouzeným (obviněným), kteří mluví romským jazykem, či cizincům hovořícím jiným jazykem než českým, zavdává protiprávní nerovné zacházení (tj. diskriminaci) oproti odsouzeným, kteří mluví česky, a to konkrétně na základě čl. 3 odst. 1⁵⁰ (zákaz diskriminace), ve spojení s čl. 7 a čl. 14⁵¹ LZPS, ve spojení s čl. 8 Evropské úmluvy. Jako diskriminaci lze přitom označit takové jednání nebo opomenutí, kdy je s jednou osobou zacházeno méně výhodným způsobem než s osobou ve srovnatelné situaci na základě důvodu, který je právem zapovězen a zároveň pro takové jednání nesleduje legitimní cíl nebo jeho dosahování se děje nepřiměřenými prostředky. Při diskriminaci musí taktéž dojít alespoň k elementární intruzi do důstojnosti osoby, kterou dotčená osoba vnímá jako ponižující. V případě romsky hovořících odsouzených by zakázaným diskriminačním důvodem byl jazyk a potažmo jejich etnická příslušnost.

Doporučuje se věznicím, aby odpovědné pracovníky poučily, že samotné použití cizího jazyka nesmí být důvodem pro nepovolení (ukončení) hovoru.

59. Věznice neumožní obviněnému zatelefonovat advokátovi, pokud nemá finanční prostředky na zakoupení telefonní karty. V tom lze spatřovat porušení dobré správy z toho důvodu, že jinak oprávněná praxe (totiž aby si obvinění své hovory platili) ve svém důsledku může vést k odepření práva na právní pomoc (ochranu) v konkrétním případě. Přičemž nelze použít argument, že na svobodě by dotčený musel za rozhovor rovněž zaplatit, protože na svobodě by například mohl svého advokáta navštívit osobně nebo vyhledat jinou (právní) pomoc. Aktem zbavení určité osoby osobní svobody převzal na sebe stát jisté povinnosti, mj. i tu, že osoba ve vazbě nebude zbavena některých svých práv (právo na právní pomoc dle čl. 37 odst. 2 a 40 odst. 3 LZPS) a bude jí zajišťovat určitý minimální standard zabezpečení (netýká se jen stravy a odívání, ale nepochybně i výkonu práv) a jiná práva nebudou omezena nepřiměřeně. V čl. 40 odst. 3 Listiny se výslovně uvádí, že „obviněný má právo, aby mu byl poskytnut čas a možnost k přípravě obhajoby, aby se mohl hájit (...) prostřednictvím obhájce“. Tato „možnost“ v sobě samozřejmě zahrnuje i materiálně-technickou dimenzi, tedy možnost oslovit advokáta, konzultovat s ním přípravu své obhajoby apod. Práva na právní pomoc nelze obviněného zbavit s poukazem na nedostatek finančních prostředků, potřebných k uskutečnění hovoru,

⁴⁹ Vyhlášené v ČR jako sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí pod č. 209/1992 Sb., Právo na respektování rodinného a soukromého života; 1. Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence. 2. Státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.

⁵⁰ Čl. 3 odst. 1: základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.

⁵¹ Čl. 14: Zákaz diskriminace - Užívání práv a svobod přiznaných touto Úmluvou musí být zajištěno bez diskriminace založené na jakémkoli důvodu, jako je pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, politické nebo jiné smýšlení, národnostní nebo sociální původ, příslušnost k národnostní menšině, majetek, rod nebo jiné postavení.

proto se doporučuje umožnit alespoň první telefonní kontakt s advokátem obviněnému, který je zcela bez prostředků, zdarma.

Doporučuje se Generálnímu ředitelství VS ČR metodickým opatřením upravit možnost obviněných, kteří jsou prokazatelně bez finančních prostředků, realizovat právo na právní pomoc tím, že budou moci poprvé kontaktovat právního zástupce nebo advokáta telefonicky z rozpočtu věznice, a to do konce července 2010.

f) zajištění vnitřní bezpečnosti

Kázeňské přestupky

60.

Vyřizování kázeňských přestupků obviněných řeší hlava IV. ZVV, hlava V. ŘVV a hlava V. metodického listu č. 28/2007 o zásadách pro zpracování a vydání vnitřních řádů věznic.

Rozhovory s příslušníky, obviněnými a studiem dokumentace nebyly zjištěny žádné excesy – nadměrné či nepřiměřené ukládání kázeňských trestů ani ukládání více trestů za jeden přestupek (respektování zásady ne bis in idem) apod. Při udělování kázeňských trestů byla naopak zaznamenána snaha nejprve využívat možnosti udělení mírnějších trestů, tj. napomenutí, důtky či zákazu nákupů, a k udělení přísnějších kázeňských trestů, např. k samovazbě, přistoupily věznice většinou výjimečně a až po opakovaném porušení vězeňského řádu, což je v souladu se zásadou individuálního přístupu a odstupňováním sankcí.

Násilí mezi obviněnými

61.

Dle ustanovení § 61 ŘVV má obviněný ve výkonu vazby právo na ochranu své osobnosti před neoprávněným násilím, jakýmikoliv projevy ponižování lidské důstojnosti, urážkami nebo výhrůžkami. Věznice postupují dle vnitřního předpisu,⁵² aby předcházely a včas odhalovaly násilí mezi obviněnými.

U stanovených skupin obviněných (obviněných vytipovaných a zařazených do seznamu jako možný objekt násilí – MON, se sníženou tělesnou hmotností – STH a s nízkou mentální úrovní – NMU) probíhá jednou za 7 kalendářních dnů zraková prohlídka těla, a to zpravidla při koupání, s cílem zjištění, zda nenese zjevné stopy po fyzickém násilí. Ve výjimečných případech provádí dozorce zrakovou prohlídku v určené a náležitě vybavené místnosti. Nebylo potvrzeno, že by při zrakové prohlídce obviněných osob nebyla respektována jejich důstojnost, nebo že by v jejím průběhu došlo mezi nimi a dozorcí k fyzickým kontaktům nebo ke slovním projevům, které by mohly být odůvodněně vnímány jako ponižování lidské důstojnosti. Minimálně jednou měsíčně probíhá u těchto obviněných preventivní lékařská prohlídka s cílem zjistit stopy případného násilí.

62. Výskyt zaznamenaného násilí mezi vězni navzájem a ze strany vězňů vůči zaměstnancům věznice má setrvalou nebo někde i klesající úroveň (v jednotlivých

⁵² NGR č. 82/2006 o předcházení a včasné odhalování násilí mezi obviněnými a mezi odsouzenými

věznicích průměrně od 1 do několika jednotek případů za měsíc). Násilí ze strany zaměstnanců vůči vězňům nebylo konkrétně zjištěno, byť z výpovědí vězňů i z určitých náznaků nebo i více či méně otevřených výpovědí některých zaměstnanců a členů vedení lze mít důvodně za to, že k němu občas dochází, zejména na místech, která nejsou pod efektivní kontrolou kamer. Jedná se však pouze o jednotlivce a ve všech v úvahu připadajících případech byla na činnost takto podezřelých příslušníků zaměřena pozornost vedení i OPaS. Ve dvou věznicích (VV Hradec Králové a Ostrava) bylo zjištěno, že v minulosti došlo k ukončení pracovního poměru se zaměstnancem s agresivními projevy chování.

Prohlídky cel a osobní prohlídky

63.

Dle ustanovení § 21 odst. 3 ZVV je povinností obviněného podrobit se osobní prohlídce při přijetí do vazby, při přemístění mimo věznici nebo při podezření, že má u sebe věc, jejíž držení je ve vazbě zakázáno. Dle ustanovení § 7 odst. 2 ŘVV provádí osobní prohlídku, jakož i ostrahu během ní, osoba stejného pohlaví. Dle ustanovení § 46 odst. 3 ŘVV je předvádějící příslušník z bezpečnostních důvodů oprávněn před návštěvou a po jejím skončení provést u obviněného osobní prohlídku, tedy i v případě návštěvy obhájce nebo advokáta, který zastupuje obviněného v jiné věci (§ 14 odst. 8 a 9 ZVV). Průběh prohlídek, ať již dílčích, technických, osobních či věcí a zavazadel, upravuje NGR č. 11/2006. Technickou prohlídku cel provádějí příslušníci vězeňské stráže společně s dozorcí bez účasti obviněných, přičemž musí šetřit majetek a věci obviněných.

Při provádění prohlídek osobních skříněk obviněných je v cele vždy přítomen jeden z ubytovaných. Posloupnost prohlídek je taková, že nejprve proběhne technická prohlídka a poté následuje prohlídka osobních skříněk. Ojedinelá tvrzení některých obviněných, že v průběhu technických prohlídek došlo k poškozování či ničení věcí obviněných, nebylo možno dodatečně prošetřit, neboť nebyla zaznamenána žádná stížnost podaná obviněným, který by byl přítomen prohlídce osobních skříněk obviněných. Přitom tato prohlídka probíhá bezprostředně po skončení technické prohlídky a dotýčný obviněný by musel vidět, že došlo k poškození či poničení věcí obviněných.

64. Pokud jde o provádění důkladných osobních prohlídek, je potřeba upozornit na to, že vybavení v místnosti určené k provádění těchto prohlídek neodpovídalo v jedné vazební věznici požadavku ustanovení § 140 odst. 2 NGR č. 11/2006 a že místnost nebyla vybavena rohožemi. Věznice již nápravu zjednala.

Stejně jako ve věznicích v roce 2006⁵³ bylo i v jedné vazební věznici ochráncem zjištěno, že při provádění důkladných osobních prohlídek, kdy je obviněný svlečen donaha, není respektována lidská důstojnost obviněných, neboť prohlídky mají kolektivní ráz. To je nepřípustné. Při provádění důkladných osobních prohlídek musí být zabráněno tomu, aby prohlížení obviněných bylo vystavováno pohledům ostatních obviněných. Příkladem dobré praxe mohou být věznice, kde tuto problematiku vyřešili pomocí zástěn (kabiněk).

Doporučuje se Generálnímu ředitelství VS ČR doplnit NGR č. 11/2006 o ustanovení o nutnosti zajištění soukromí a důstojnosti obviněných

⁵³ Zpráva z návštěv věznic 2006, bod 84

(pochopitelně i odsouzených) při provádění důkladných osobních prohlídek tak, že tyto nebudou mít hromadný ráz nebo budou od sebe obvinění odděleni plentami, kabinkami apod., a to do konce července 2010.

Donucovací prostředky

65.

Podle bodu 68 EVP musí být způsob používání omezovacích prostředků⁵⁴ stanoven v národní legislativě. Použití řetězů a okovů je zakázáno. Omezovací prostředky nelze použít déle, než je nezbytně nutné. Pouta na ruce, svěrací kazajky a jiné obdobné tělesně omezující prostředky se nesmí používat s výjimkou následujících okolností: Buď v nevyhnutelném případě jako preventivní opatření proti útěku během převozu za podmínky, že jsou odstraněny, když je vězeň předveden před soud nebo správní orgán, ledaže by tento orgán rozhodl jinak, a nebo na příkaz ředitele, selžou-li ostatní opatření pro zvládnutí vězně, aby si nemohl sám ublížit nebo nemohl ublížit jiným osobám nebo způsobit vážné škody na majetku; v těchto případech musí ředitel okamžitě informovat lékaře a podat o tom zprávu nadřízenému vězeňskému orgánu.

Nejčastěji používaným donucovacím prostředkem je přiložení pout, hmaty a chvaty. Bylo zjištěno, že uvnitř věznic nejsou obviněným zpravidla nasazována pouta. Obvinění jsou však poutáni při opuštění věznice, přičemž velmi často dochází rovněž k nasazování i poutacího opasku, tzv. medvěda, u obviněných, kteří splňují určitá, byť ne zcela transparentní kritéria. Pravidelně je rozhodnutí otázky o nasazení poutacích opasků ponecháno na subjektivním posouzení vedoucího eskortní služby, který se obvykle řídí skutkovou podstatou trestného činu, ze kterého je daná osoba obviněna (v některých věznicích je rozhodující to, zda zákon ukládá za takový čin sazbu odnětí svobody na více než pět let, v jiných to, zda se jednalo o násilný trestný čin).

Ochránce tento stav, kdy je ke všem osobám, obviněným z určitého trestného činu, přistupováno plošně na základě pouze jednoho kritéria, pokládá za nesprávný. Používání donucovacího prostředku – poutacího opasku – během eskort nemá zohledňovat pouze trestní sazbu nebo skutkovou podstatu, ale i další znaky: chování ve vazbě, věk nebo tělesný a zdravotní stav obviněného.⁵⁵ Na potřebu vycházet z individuálního přístupu při používání donucovacích prostředků nebo aplikace jiných omezení ochránce upozornil již ve své souhrnné Zprávě z návštěv věznic v roce 2006.

Doporučuje se věznicím při používání donucovacích prostředků vycházet z individuálního vyhodnocení bezpečnostních rizik u každého jednotlivého obviněného. Tato bezpečnostní rizika je nutno průběžně sledovat. Dále se doporučuje, aby pouta a poutací opasky byly přikládány šetrně a přiměřeně, nikoliv natěsno.

⁵⁴ Tento pojem se ve svém smyslu překrývá s některými tzv. donucovacími prostředky podle ustanovení § 17 odst. 2 ZVJS.

⁵⁵ Pracovníci KVOP se setkali s případem, kdy pouta s poutacím opaskem byla používána při eskortách 16letého, cca 150 cm vysokého mladistvého obviněného s velmi slabou tělesnou konstitucí, jen proto, že byl obviněn z trestného činu loupeže.

g) zvláštní kategorie obviněných

Mladiství

66.

Podmínky výkonu vazby mladistvých jsou upraveny jednak ustanoveními § 25 - § 26a ZVV a § 72 - § 75 ŘVV a interními předpisy VS ČR,⁵⁶ úprava dílčích otázek je obsažena i ve zvláštních právních předpisech⁵⁷.

Právními předpisy stanovené zvláštní zacházení s mladistvými je v zásadě dodržováno⁵⁸ krom vycházek i mimo vymezený vycházkový dvůr. Návštěvy pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí⁵⁹ probíhají pravidelně, byť mají spíše pouze formální charakter.

67. Pracovníci Kanceláře získali informace o tom, že těžko zvladatelní mladiství jsou někdy z „výchovných“ důvodů umísťováni na celu s dospělými obviněnými. Podle ustanovení § 26 odst. 1 ZVV se mladiství umísťují do cel odděleně od ostatních obviněných. Umístit mladistvého do cely společně s dospělými obviněnými je možné pouze ve výjimečných případech, lze-li mít důvodně za to, že takový postup je pro mladistvého vhodnější proto, aby byl dodržen účel vazby a aby nedocházelo k mravnímu nebo jinému ohrožení obviněných. Ochránce v první řadě připomíná, že zákon umožňuje umístění mladistvého na celu s dospělým pouze ve výjimečných případech, a nikoliv za trest.

68.

Podle ustanovení § 26 odst. 8 ZVV má věznice povinnost zabezpečit naplňování povinné školní docházky mladistvých obviněných. Podrobněji je § 26 odst. 8 ZVV rozveden metodickým listem ředitele odboru výkonu vazby a trestu GŘ VS ČR č. 19/2004.

Naplňování povinné školní docházky (dále jen PŠD) je, jak se systematickými návštěvami ukázalo, problematické. Příslušníci VS ČR popsali neochotu školských pracovníků docházet do věznice, neboť není stanoveno, která škola by měla výuku zajišťovat; výuku mladistvých nejčastěji zajišťuje místní speciální pedagog. Některé školy se, dle informací poskytnutých pracovníky věznice, snaží povinnosti vyhnout. (Např. výuku fakticky provádí vychovatel, který žáka i známkuje a škola známky pouze formálně „potvrdí“.) V jednom případě bylo zjištěno, že žák k přezkoušení do příslušné školy prostě opakovaně v minulosti nebyl dodán, načež mu byla PŠD ukončena v nižším ročníku.

Naopak jako příklad dobré praxe lze označit spolupráci VV Ostrava s Církevní základní školou P. Pittra z Ostravy-Prívozu, v rámci níž se podařilo vytvořit zcela

⁵⁶ Např. čl. 31 ML 27/2009, kterým se stanoví zásady pro zpracování a vydání vnitřního řádu věznice.

⁵⁷ Např. zák. č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁸ Mladiství obvinění se umísťují do cel zpravidla ve vyčleněné části věznice na samostatném oddělení. Mladiství mají výhody oproti dospělým v nároku na návštěvy (1x za týden v trvání devadesáti minut), na přijetí balíčku s potravinami a věcmi osobní potřeby (do hmotnosti 5 kg 1x za 2 měsíce), vycházek (lze ji umožnit i mimo vymezený vycházkový prostor, přičemž doba jejího trvání může být až dvě hodiny), a zmírněné ukládání kázeňských trestů apod.

⁵⁹ Podle ustanovení § 34 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, který ukládá navštívit pověřeným pracovníkům děti, které se nacházejí ve výkonu vazby a trestu odnětí svobody, alespoň jednou za tři měsíce.

nadstandardní (bohužel v rámci dalších věznic spíše výjimečnou) kvalitu plnění povinné školní docházky, která probíhá přímo v prostorách VV Ostrava a je realizována přímo určenými učiteli této školy. Škole se údajně podařilo celému projektu zabezpečit nezbytný oficiální rámec, takže ve věznici má škola z hlediska školního vzdělávacího programu vlastně detašované pracoviště. Přestože je tato spolupráce nepochybně do značné míry dána specifickými místními podmínkami⁶⁰ a je závislá i na individuálním nasazení jednotlivců (obětavost pedagožek i spolupráce speciálního pedagoga věznici), **jedná se ze strany VV Ostrava jistě o mimořádně zdařilý příklad dobré praxe výkonu veřejné správy. Doporučuje se ostatním VV vytvořit, resp. iniciovat vytvoření obdobných pracovišť ve spolupráci s vhodnou místní školou.**

69. Několika mladistvým byla před výkonem vazby nařízena ústavní výchova. Nebylo zjištěno, že by tyto mladistvé výchovný ústav kontaktoval a projevil o ně jakýkoliv zájem. Ochránce upozorňuje, že tito obvinění jsou znevýhodněni proti obviněným, kteří mají rodinu, hned v několika aspektech (návštěvy, výměna prádla, balíčky, kapesné). Ochránce má za to, že by mělo patřit ke standardu dobré pedagogické praxe, aby se příslušný kmenový vychovatel z výchovného ústavu (VÚ) nebo dětského domova (DD) o svého svěřence zajímal, i když je ve vazbě. A to nejen proto, že mladistvý může být záhy z vazby propuštěn, a není proto vhodné přetrhávat vazby, ale rovněž z hlediska pedagogického by stát měl dostát své povinnosti, kterou na sebe převzal, a snažit se dotyčnému alespoň do určité míry nahradit rodinu. To by mohlo zahrnovat např. kompenzaci výše zmíněných znevýhodnění u chovanců DD nebo VÚ, kteří nemají rodinu (návštěvy, výměna prádla, kapesné, balíčky; tedy kromě kapesného⁶¹).

Doporučuje se věznicím, aby například prostřednictvím sociálního pracovníka aktivně navázaly spolupráci se školskými zařízeními, pokud jde o zabezpečování sociálních práv a oprávněných zájmů mladistvých obviněných.

70. Obecně ve výkonu vazby byla shledána velmi omezená nabídka vhodných volnočasových aktivit⁶² (viz bod 23 a 42), zejména u mladistvých se však s takovým stavem nemůže ochránce spokojit, neboť **toto může být jednou z hlavních příčin jejich častokrát uváděné zvýšené agresivity (proti majetku i lidem). Proto ochránce vybízí k aktivnímu zajišťování a realizaci vhodných volnočasových aktivit se speciálním důrazem na kategorii mladistvých obviněných.**

⁶⁰ CZŠ Přemysla Pitra je specializovaná a celostátně velmi proslulá škola zaměřená na vzdělávání žáků ze sociokulturně znevýhodněného prostředí.

⁶¹ Neboť na ně ztrácí chovanci ústavů podle ustanovení § 31 odst. 3 zák. č. 109/2002 Sb. právní nárok.

⁶² Jestliže pro některé obviněné je hlavní a často prakticky jedinou volnočasovou aktivitou sledování televize nebo pouštění filmů (s často velmi agresivní tematikou) z DVD přehrávačů, nebo jestliže účast na nějaké jiné aktivitě připadá na některé mladistvé obviněné např. jednou za 14 dnů, nelze takový přístup v žádném případě považovat za optimální, neboť v důsledku – při délce trestního řízení v ČR – může způsobovat sociální deprivaci mladistvých.

Ženy

71.

Základní právní úprava je obsažena v ustanoveních § 27 - § 28 ZVV a § 76 - § 78 ŘVV a v interních předpisech VS ČR. Jednotlivé právní normy jsou pak obsaženy i v dalších ustanoveních ZVV a hlavně v ŘVV (např. omezení kázeňských trestů u těhotných žen v ustanovení § 78 ŘVV apod.).

Specifické nároky žen na hygienu byly již zmiňovány v bodě 40 a jsou obvykle respektovány. Přítomnost dozorkyně u lékařských prohlídek (viz bod 49) se dle výpovědi obviněných v některých VV týká i prohlídek u gynekologa, **zvláště v tomto bodě se nutnost přítomnosti dozorkyně jeví jako těžko odůvodnitelná.**

Bylo ověřeno, že osobní prohlídky žen provádí vždy žena/dozorkyně. Obviněné uváděly, že se tak děje korektně a slušně.

Cizinci

72.

Základ právní úpravy je stanoven v ustanoveních § 27 - § 28 ZVV a § 79 - § 80 ŘVV. Na tato ustanovení potom navazuje poměrně rozsáhlá úprava v interních normativních předpisech.

Ve vazebních věznicích jsou ve vyhošťovací vazbě umístěni cizinci, kteří očekávají výkon trestu vyhoštění. Nebyl zjištěn odlišný přístup příslušníků k cizincům. Cizinci jsou poučováni o právu na přijetí konzulární návštěvy. Ne vždy jsou však cizinci ve vyhošťovací vazbě umístěni na oddělení se zmírněným režimem (viz bod 18). Problémy s poskytováním lékařské péče cizincům byla zmíněna v bodě 51.

IV. Závěr

73. Jak je ze zprávy zřejmé, ochránce je ze své dlouhodobé činnosti v této oblasti seznámen s personální a finanční situací Vězeňské služby ČR, kterou podle jeho názoru nelze nazvat optimální. Vzhledem ke svému postavení, jako národního preventivního mechanismu působícího proti špatnému zacházení, však nemůže opomíjet a nepojmenovávat nedostatky, se kterými se setkal, resp. je omlouvat nedostatkem financí nebo personálu, případně nevyhovujícími objekty. Ochránce si uvědomuje, že řešení řady zjištěných problémů nebude jednoduché, a proto v závěru vyzdvihuje ty body, které považuje za prioritní, stěžejní, zásadní, s vědomím toho, že i jejich naplňování bude postupné.

Ministerstvo spravedlnosti

74. Ministerstvu spravedlnosti ochránce doporučil,

- aby započalo jednání o vyjmutí VS ČR z povinnosti snižovat každoročně početní stavy pracovníků (bod 24) a **do července 2010** ochránce informovalo o stavu věci,

- aby aktivně spolupracovalo s GŘ VS a Ministerstvem zdravotnictví na vypracování závazných norem pro osvětlení ve vězeňských zařízeních (viz bod 28).

Generální ředitelství VS ČR

75. Generálnímu ředitelství VS ČR se **jako zásadní** doporučuje,
- aby **bezodkladně** doplnilo NGR č. 7/2003 a stanovilo časový interval pro vydávání základních hygienických potřeb (viz bod 40),
 - aby **do konce května 2010** ochránce informovalo o stavu zpracovávání norem pro osvětlování (viz bod 28),
 - aby **do konce července 2010** metodicky upravilo právo obviněného bez finančních prostředků na právní pomoc tím, že jim zaručí prvotní telefonický kontakt na náklady věznice (viz bod 59),
 - aby **do konce července 2010** zakotvilo v NGR č. 11/2006 povinnost zajistit důstojnost a soukromí obviněných při provádění důkladných osobních prohlídek (viz bod 64),
 - aby **do konce roku 2010** zajistilo, že ve všech vazebních věznicích bude režim zmírněné vazby představovat minimálně 30 % kapacity věznice.

76. K vazebním věznicím v České republice, nikoli tedy jen navštíveným, směřuje nejvíce doporučení ochránce. Především pojmenovávají žádoucí stav a praxi, proto ochránce žádá Generální ředitelství VS ČR, aby s jeho závěry a doporučeními seznámilo ředitele všech vazebních věznic, popř. ředitele věznic primárně určených pro výkon trestu, kde je rovněž oddělení pro výkon vazby.

Vazební věznice

77. Vazebním věznicím se **jako zásadní** doporučuje,
- aby bezodkladně zahájily kroky vedoucí k přestavbě a kultivaci vycházkových dvorů a do konce roku 2010 provedly jejich částečné zastřešení (viz bod 30),
 - aby bezodkladně zavedly takovou praxi, kdy je obviněný před nástupem do samovazby fyzicky prohlédnut lékařem (viz bod 52),
 - aby do konce července 2010 informovaly ochránce o svém stanovisku k odinstalování, resp. přehodnocení nutnosti používání stávajících stínících clon v oknech (viz bod 27),
 - aby do konce roku 2010 zajistily předpoklady pro respektování citlivých údajů obviněných při lékařských vyšetřeních/ošetřeních (viz bod 49).

Další **zásadní doporučení** ochránce týkající se žádoucí praxe vazebních věznic:

- aby zajistily lékařskou prohlídku obviněného ještě v den přijetí do věznice (viz bod 48),
- aby umožňovaly co nejširší kontakt obviněných s osobami blízkými a dalšími osobami, za předpokladu respektování zákonných podmínek (viz body 56 a 57),
- aby aktivně spolupracovaly s místní školou na zajištění povinné školní docházky u mladistvých obviněných (viz bod 68).

Závěrem

78. Vzhledem k tomu, že některá doporučení (nejen ta zásadního charakteru) se vztahují nejen na výkon vazby, ale i na výkon trestu odnětí svobody (body 27, 30, 35, 36, 38, 41, 44, 49, 52, 58, 68, 69), ochránce žádá Generální ředitelství VS ČR, aby ředitele věznic vhodným způsobem o doporučeních ochránce informovalo a i samo je bralo v úvahu.

79. Ochránce děkuje navštíveným věznicím za poskytnutí veškeré požadované součinnosti a věří, že tato zpráva bude dalším krokem v konstruktivní spolupráci ke zlepšení poměrů v českém vězeňství.

JUDr. Otakar M o t e j l
veřejný ochránce práv